

KOLUMNA

Dr. Martin Premk

Umrli za
domovino

STRAN 3

NAŠ POGOVOR

Julka Žibret

Ponosna sem na vse
ljude, ki so se uprli

STRAN 4

KOLUMNA

Jože Poglajen

Beda parlamentarnih
preiskav

STRAN 5

UVODNIK

Po volitvah v
Evropski parlament

Dr. Ivan Svetlik

Volitve v Evropski parlament je spremljalo veliko negotovosti in strahu. Njihova dobra stran je, da se skrajna desnica v splošnem ni pretirano okrepila. Okrepila se je desna sredina z Evropsko ljudsko stranko na čelu. Ta bo vztrajala tudi pri vodenju Evropske komisije z dosedanja predsednica von der Layenovo na čelu. To za prihodnost Evrope ni posebej spodbudno. Pričakujemo lahko nadaljevanje politike, ki je razcepljena:

- med potrebo po odločni in močni Evropi ter zahtevami članic po ohranjanju polne suverenosti ter njeni podrejenosti ZDA zlasti v zunanjih in obrambnih zadevah;
- med potrebo po vzpostavitvi miru in pozivanjem k oboroževanju in zmagi v vojni v Ukrajini;
- med visokimi cilji glede okoljske varnosti in popuščanjem kapitalu in interesnim skupinam pri zelenem prehodu;

- med priseganjem na demokracijo, pravno državo in človekove pravice in neodločnostjo do populističnih avtorskih voditeljev, ki ta načela ignorirajo ali grobo kršijo;
- med potrebo po ohranjanju delovanja proizvodnih sistemov s pomočjo priseljenih delavcev in zapiranjem meja pred njimi;
- med deklarirano Evropo brez meja in postavljanjem novih kontrol na notranjih mejah;
- med protifašističnimi temelji Evropske unije in zmanjševanjem pomena protifašističnega boja, opravičevanjem kolaboracije in toleriranjem neofašističnih in neonacističnih skupin itd.

Z okrepitvijo radikalnih desnih strank v velikih državah, kot sta Francija in Nemčija, se bo razcep le še bolj nagibal v desno, Evropa pa bo slabila. V nevarnosti so celo nekatere danes že samoumevne pridobitve, kot so prost pretok blaga, storitev in delovne sile ter osebne svoboščine, kot sta odločanje žensk o svojem telesu in javno izražanje mnenj, na primer o genocidu v Gazi in vojni v Ukrajini.

Krivda za tak izid je bolj na levih in levosredinskih kakor na desnih strankah. Kjer so ali so bile na oblasti leve stranke, niso uresničevale volje volivcev. Predvsem so zatajile pri zmanjševanju ogromnih socialnih razlik, ohranjanju in razvoju javnih zdravstvenih, izobraževalnih in socialnih sistemov ter dostopu do njihovih storitev, pri zagotavljanju stanovanj za mlade, uvajanju in obvladovanju novih tehnologij v vsakdanjem življenju ljudi, razvoju mehanizmov medkulturnega sporazumevanja in socialnega vključevanja imigrantov, pri ohranjanju miru itd. Vse to sproža frustracije in negotovost med državljani, kar izkoriščajo avtoritarni desni politiki, ki z dodatnim strašenjem z imigranti in vojnami ter z obljubljanjem hitrih in radikalnih rešitev pridobivajo podporo. Zato naloga leve sredine za ponovno pridobitev zaupanja volivcev postaja vse težja.

Slovenski volivci so k opisani evropski sliki prispevali 'dostojen delež', najprej s tem, da večina upravičencev ni šla na volitve. Kot da bi bile koristi odločitev Evropskega parlamenta in Evropske komisije samoumevne, na primer financiranje mobilnosti študentov, pomoč prizadetim v poplavih, brezcarinsko poslovanje podjetij, skupen denar, razvojna sredstva iz evropskih skladov itd. Potem s tem, da so izvolili večino poslancev, ki so že doslej trobili v neoliberalni in nacionalistični rog ter s koketiranjem s fašizmom, na pri-

Borci za vrednote narodnoosvobodilnega boja moramo zato računati predvsem s štirimi poslanci leve sredine.

mer z lažmi o partizanskem boju in z opravičevanjem kolaboracije v Sloveniji, spodkopavali temelje Evrope. Borci za vrednote narodnoosvobodilnega boja moramo zato računati predvsem s štirimi poslanci leve sredine. Njihov vpliv doma in v Evropi pa bo v veliki meri odvisen od uresničitve obljub koalicijskih strank v preostalih dveh letih mandata.

Izidi domačega referendumskega odločanja kažejo na rahlo prevlado svobodomiselnih opredelitev volivcev, ta bi bila najbrž ob večji volilni udeležbi še močnejša. Sicer pa predstavljajo značilno ideološko razdvojenost Slovencev. Edina zares svetla točka referendumskega odločanja je večinska opredelitev za preferenčni glas na državnoborskih volitvah. Ljudje imajo dovolj preigravanja in kadrovskih kombinacij političnih strank. V državnem zboru bi radi videli ljudi, ki jim zaupajo. Upamo lahko, da bodo parlamentarne stranke uresničile njihovo voljo in da ne bo sledilo še eno veliko razočaranje.

AKTUALNO

12. junij – zavezniki
dveh obrazov

Da bodo odnosi med zahodnimi zavezniki in partizanskim gibanjem po koncu vojne bolj sovražni kakor prijateljski, se je jasno pokazalo že ob prvem stiku enot Jugoslovanske armade ter NOV in POS z anglo-ameriško vojsko na slovenski zahodni in severni meji.

V »dirki za Trst« so partizanske sile v mesto, kjer se je že prej začela skupna partizansko-italijanska vstaja, prodrle 1. maja 1945. Enote slovenskega 9. korpusa in 4. jugoslovanske armade so zasedle ozemlje do reke Soče in so prehitale anglo-ameriško vojsko, ki je prišla pozneje in si je hotela lastiti zasluge za osvoboditev tako Trsta kakor Gorice. Poveljnik zahodnih zaveznikov za Sredozemlje, feldmaršal Harold Alexander, je že v začetku maja 1945 v Beograd poslal generala Williama Duthie Morgana, ki je poskušal doseči, da bi jugoslovanska vojska zapustila Trst.

Manjši incidenti so že takoj kazali napetosti med vojskama na terenu, ko so se morale enote Jugoslovanske armade pod vojaškim in diplomatskim pritiskom 21. maja 1945 umakniti najprej s Koroškega. Ko so se zahodni zavezniki začeli pripravljati, da z vojaškimi operacijami dosežejo svoj namen tudi na zahodni meji, je Jugoslavija v Beograjskem sporazumu 9. junija 1945 sprejela njihove zahteve in je svojo vojsko umaknila za tako imenovano Morganovo črto. Ob velikem ogorčenju in žalosti slovenskega

Manifestacija ob osvoboditvi Trsta 2. maja 1945 (Foto: France Cerar)

pa tudi italijanskega protifašističnega prebivalstva se je jugoslovanska vojska morala 12. junija 1945 umakniti iz Trsta. Tri dni po sprejemu Beograjskega sporazuma je feldmaršal Harold Alexander izdal razglas, s katerim se je v anglo-ameriški coni uveljavila zakonodaja, kakršna je veljala pred 8. septembrom 1943, in isti dan so ukinili razprave pred ljudskimi sodišči, katerim so odslej dovolili le še preiskave. Nato so 22. junija 1945 razpustili Narodno zaščito, na kar je protifašistično prebivalstvo Trsta odgovorilo z močno splošno stavko, prvo po dveh desetletjih. Splošni ukaz 12. julija 1945 je vpeljal redna sodišča, kakršna so bila pred 8. septembrom 1943. Nov splošni ukaz 11. avgusta 1945 o krajevnih

upravi je dokončno odvzel vso oblast narodnoosvobodilnim odborom ter postavil na njihovo mesto okrožne in občinske predsednike in občinske svete, ki jih je imenovala zavezniška vojaška uprava.

»Tržaško vprašanje« so zavezniki nato začeli gledati tudi s »hladnovojne« stališča, saj je po zmagi Ljudske fronte in odstranitvi kralja Petra II. Karađorđevića 11. novembra 1945 Jugoslavija v njihovih očeh bila ena najbolj gorečih članic nastajajočega vzhodnega bloka in oskočna deska za širjenje sovjetskega vpliva na Balkanu. Po sklenitvi mirovne pogodbe z Italijo 15. februarja 1947 so Morganovo linijo 15. septembra 1947 odpravili.

Marijan Križman,
predsednik ZZB NOB Slovenije

AKTUALNO

Operacija Overlord

Blaž Torkar

Letos zaznamujemo 80. obletnico največje pomorsko-kopenske in zračne operacije, namen katere je bilo odprtje dolgo pričakovane druge fronte, ki je razbremenila vzhodno nemško-sovjetsko fronto in je pomenila začetek konca druge svetovne vojne. V nočnih in zgodnjih jutranjih urah 6. junija

1944 se je na obale Normandije izkrcalo več kot 156.000 ameriških, britanskih, kanadskih in drugih zavezniških vojakov, ki so skupaj s sovjetsko Rdečo armado na vzhodni fronti uničili nacistično Nemčijo. Operacija Overlord je bila del obsežnega napada na Normandijo, dan D pa se označuje kot začetni dan te znamenite operacije.

Nova fronta v Evropi

Francosko atlantsko obalo je branilo več kot 50.000 nemških vojakov, ki so pričakovali zavezniško izkrcanje, niso pa točno vedeli, kje se bo to zgodilo. Z izkrcanjem v Normandiji se je vendarle odprla nova fronta v Evropi, ki so jo Sovjeti že dve leti zahtevali od zahodnih zaveznikov.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

Operacija Overlord

dnih zaveznikov. V prvem valu je na obali Normandije svoje življenje žrtvovalo okoli 4400 zavezniških vojakov, več kot 10.000 pa je bilo ranjenih ali pogrešanih. Na drugi strani so Nemci utrpeli od 4000 do 9000 žrtev.

Nacistična Nemčija je pričakovala, da se bodo zavezniki izkrcali na kraju, kjer je Rokavski preliv najožjji – nekje na obali blizu Calaisa ali pa na obalah Bretanje, kjer so bila slabo utrjena območja. Konec leta 1943 je feldmaršal Erwin Rommel dobil nalogo, da utrdi Atlantski zid, ki je bil na določenih območjih slabo zavarovan, saj nekatere utrdbे niso bile dokončane, moštvo pa je bilo maloštevilno in predvsem nepriljubljeno na napad, saj so leta relativnega miru na tem območju razrahljala njihovo pripravljenost. Rommel je predlagal, da se rezerv-

skem Dovru na drugi strani preliva pa postavili ogromne makete vozil in ladij. Agenti na kopnem so dobivali lažna sporočila, nemškim vohunom pa so predajali netočne podatke o kraju in času izkrcanja. Sodelovalo je tudi francosko odporiško gibanje, ki je načrtovalo sabotažne akcije po vsej državi.

Priprave zaveznikov so bile obsežne in temeljite, saj je bilo treba v Francijo prepeljati velikanske količine orožja in vojaške opreme. Za desant so zavezniki zbrali 7000 vojaških in civilnih plovil ter načrtovali, da se bo izkrcanje izvedlo 5. junija 1944. Čakali so na vremensko napoved in 4. junija zvečer ugotovili, da ta ne dovoljuje množičnega vzleta letal, izkrcanje pa bi bilo zelo oteženo. Izboljšanje pa se je nakazovalo v noči na 6. junij, zato je general Eisenhower izdal ukaz, da

Izkrcanje v Normandiji (arhiv Svobodne besede)

ne nemške čete iz zaledja premaknejo bližje obali, in to predvsem na območja večjih pristanišč v Normandiji in Bretanji. Pri tem namreč ni računal na zavezniško taktiko grajenja pontonskih mostov oziroma umetnih pristanišč. Sprl se je s poveljnikom zahodnega poveljstva, feldmaršalom **Gerdom von Rundstedtom**, ki je bil prepričan, da bi takšno drobljenje rezerv v zaledju onemogočilo hitro zbiranje enot ob večjem napadu. Ker ni bilo jasno, kje naj bi se zavezniki izkrcali, feldmaršal von Rundstedt enot ni želel premikati. Na koncu je obveljal kompromis – feldmaršal Rommel je lahko razporedil tri oklepne divizije ob Amiensu, Caenu in Rouenu, štiri divizije pa so ostale v rezervi v notranjosti Francije.

Sprva so zavezniki načrtovali, da se bo izkrcanje izvedlo maja 1944, vendar se je dan izkrcanja premaknil za en mesec, saj je general Dwight D. Eisenhower, ki je poveljeval celotni operaciji, namesto načrtovanih treh zahteval pet divizij vojakov, zamišljeno frontno linijo pa podaljšal na 65 kilometrov. Hkrati je za dodelavo napada ta čas potrebovalo tudi letalstvo, ki je moralo še pred izkrcanjem uničiti pomembne prometne poti v Franciji, da bi s tem otežili prihod nemških rezerv. Napadali so nemške tovarne letal in mesta, da bi v zrak zvabili nemške lovce in si poskušali tudi tako zagotoviti premoč na nebu. Načrt je uspel, nemško vojaško letalstvo pa je bilo tako oslabiljeno, da ni več zmoglo izvajati izvidniških preletov Velike Britanije.

Slepilni manevri zaveznikov

Zavezniki so s pomočjo tajnih agentov in tajnih operacij Nemce skušali prelistati tudi s slepilnimi manevri. Na ozkem delu Rokavskega preliva so nad mesto Pas de Calais spuščali lutke, oblečene v padalce, v britan-

se bo operacija izvedla v noči na 6. junij 1944. Do zore 6. junija je bilo na tisoče zavezniških padalcev že na tleh za sovražnimi črtami, varovali so mostove in ključne izhodne ceste.

Nemške rezerve v zaledju

Izkrcanje se je začelo 6. junija 1944 ob 6.30 zjutraj na plažah s kodnimi imeni Gold, Juno, Sword, Omaha in Utah. Z največjim nemškim odporom so se spoprijele ameriške enote na plaži Omaha. Nemci so ocenjevali, da gre pri tem zavezniškem izkrcanju za diverzijo in da je glavni zavezniški napad usmerjen na drugo lokacijo. Številne nemške rezerve so bile locirane v zaledju in šele popoldne, ko je bilo že prepozno, so nemškim enotam v zaledju dovolili, da so se usmerile proti Normandiji. To je zaveznikom omogočilo, da so zasedli več ključnih krajev ob obali Normandije. Hitler je bil prepričan, da je bila invazija prevara, namenjena odvratanju Nemcev od prihajajočega napada severno od reke Sene, zato je zavrnil sprostitev bližnjih divizij, da bi se pridružile protinapadu. Nemce sta ovirali tudi učinkovita zavezniška zračna podpora, ki je uničila številne komunikacije in jih prisilila v dolge obvoze, in učinkovita zavezniška pomorska podpora, ki je pomagala zaščititi napredujoče zavezniške enote.

Operacija se je končala 30. avgusta 1944, ko so se nemške enote začele umikati preko reke Sene, že pet dni prej pa je bil osvobojen Pariz. Zavezniške enote so se pripravile na vstop v Nemčijo, kjer bi se srečale s sovjetskimi enotami, ki so prihajale z vzhoda. Invazija na Normandijo je tako postala ena izmed ključnih prelomnic druge svetovne vojne, ki so zadale odločilen udarec nacistični Nemčiji. Naslednjo pomlad, 8. maja 1945, so zavezniki uradno sprejeli njeno brezpogojno predajo.

AKTUALNO Normandija

Bilo je pred desetimi leti

Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije je letos (2014 op.p.) preko slovenskega veleposlaništva v Parizu prejela vabilo na mednarodno zaznamovanje 70. letnice zavezniškega izkrcanja v Normandiji, ki bo 6. junija 2014 potekalo v kraju Ouistreham.

Zveza je vabilo sprejela, tako da se bo delegacija veteranov, ki jo bo vodil častni predsednik ZZB NOB, tovariš Janez Stanovnik, v spremstvu novinarjev slovesnosti tudi udeležila. Poleg Stanovnika bodo v delegaciji še predsednik ZZB NOB Slovenije Tit Turnšek, 10 veteranov in 2 interniranca.

Dogodek 6. junija sodi med največje prireditve v spomin na drugo svetovno vojno, saj se bodo slovesnosti udeležili tudi ruski predsednik Vladimir Putin, ameriški predsednik Barack Obama in angleška kraljica Elizabeta II.. Uradno vabilo slovenski delegaciji pa še enkrat potrjuje, da so bili partizani del zavezniške koalicije in s tem na strani zmagovalcev druge svetovne vojne.

In kako je bilo letos? Slovenije in slovenskih borcev, pa tudi ruskih veteranov ni bilo na prireditvi. Zanj sploh niso dobili vabila. Zato pa so bili v prvih vrstah med zavezniki in zmagovalci druge svetovne vojne italijanski, nemški in ukrajinski predsednik. Očitno je Evropa že pozabila, kdo je bil osvoboditelj iz krempljev nacifašizma.

Delegacija ZZB NOB Slovenije na častni tribuni v Normandiji

Med udeleženci na prireditvi ob 70. obletnici izkrcanja so bili tudi Janez Stanovnik, dr. Anton Vratuša in dr. Tit Turnšek (od leve proti desni)

DOGODKI Ljubelj - Mauthausen

Zbrani ob robu brezna zla

Spominska slovesnost ob 79. obletnici osvoboditve koncentracijskega taborišča Ljubelj je bila tokrat 8. junija v spominskem parku, kjer je bilo med drugo svetovno vojno edino koncentracijsko taborišče na slovenskih tleh, Ljubelj jug, podružnica zloglasnega koncentracijskega taborišča Mauthausen. Slavnostna govornica na dobro obiskani prireditvi je bila ministrica za kulturo dr. Asta Vrečko.

»Ozrimo se na spomenik nekdanjega taboriščnika in arhitekta Borisa Kobeta, ki nosi napis - OBTOŽUJEM - J'ACCUSE. Prislunimo

V imenu ZZB NOB Slovenije je zbrane nagovoril predsednik Marijan Križman.

šepetu umrlih, mučenih in glasovom preživelih. Čas je, da se ustavimo in slišimo glas zgodovine, ki nas opozarja in roti, naj ne ponovimo napak preteklosti. Naj bo končno že dovolj ubijanja in trpljenja, dovolj diskriminacije in rasizma, postavljanja človeka nad sočloveka. Zaživimo končno, kot ljudje, kot skup-

nost, kjer si vsi zaslužimo pravico do obstoja in dostojnega življenja. Naj pride v ospredje spoznanje, da je naš skupen boj drugje. Uslišimo klic človečnosti iz preteklosti in se v imenu prihodnosti za vse nas in vse prihodnje generacije zavežimo miru, strpnosti in solidarnosti,« je opomnila zbrane Asta Vrečko.

Udeležence so pozdravili župan Občine Tržič Peter Miklič, ki je dejal, da ne razume, kako se vsako leto na tem zgodovinskem mestu srečujemo z zavedanjem, da je v svetu vse več kršenj osnovnih človeških pravic, da smo lanskoletni

ni vredno ljudi. Dejanja kakršnim smo priča v obeh vojnah, v državnem in mednarodnem pravu ne bi smela imeti nobenega opravičila,« je poudaril. Prisotne je spomnil, da je bilo tudi rajsko mesto med gorami, kjer je potekala spominska slovesnost, v nekem obdobju zgodovine s koncentracijskim taboriščem polno grozodejstev in zločinov, izvajanih v imenu nekakega izrojenega prava. »Vsi, ki so ga izvrševali, so bili v tistem času le uradniki in vojaki, šele kasneje, ko je svet spet prišel k pameti, so dobili pravo oznako - zločinci. Vsi, ki so

Slavnostna govornica je bila ministrica za kulturo dr. Asta Vrečko.

vojni v Ukrajini dodali še eno tragično vojno, ki meče svet s tečajev in strmoglavlja naše civilizacijske pridobitve. Vprašal se je, kako lahko namesto glasne in odločne obsodbe, zmoremo le anemično opravičevanje nevrednih dejanj in jih, da si operemo vest, zavijamo v pravni celofan. »Trebalo bi bilo odločno in brez zadržkov reči ne, to ne gre, to

se mu upirali in so bili med vojno opredeljeni kot banditi, pa so po zmagi nad nacizmom dobili pravo ime - junaki,« je dejal Peter Miklič.

Neonacisti dvigajo glave tudi pri nas

Predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije Marijan Križman pa se je v govoru najprej

■ UPOR IN POGUM *Partizanska bolnica Zalesje*

Asistenta omedlela med amputacijo noge

Partizanska bolnica Zalesje je na sedanjem mestu pod Ostrožnim Brdom nastala januarja 1944, ko so jo zaradi varnosti preselili iz Padeža. Bolnico je sestavljalo več barak, ki so bile postavljene v neprehodnih brkinskih gozdovih. Stavbe so bile zaradi varnosti oddaljene med seboj. V letu 2018 je občina Ilirska Bistrica ob podpori evropskega kmetijskega sklada za razvoj podeželja bolnico rekonstruirala na podlagi pričevanj in pisnih virov.

Nemci so bili v Brkinih vse dejavnejši in v Padežu je kmalu postalo prenevarno, zato je dr. Gadžijev s sodelavci začel iskati varnejši prostor za večjo bolnišnico. Našel ga je v zaraščeni rebri, imenovani Boršt, nad Šmagorsko dolino in kraj poimenoval Zalesje, kar v ruščini pomeni »za gozdom«.

Brkinski partizani so po navodilih dr. Gadžijeva v največji tajnosti – in predvsem ponoči – približno dober kilometer od požgane Šmagorjeve domačije zgradili barako in že dan po dokončanju vanjo sprejeli devet ranjencev. A baraka je zamakala, bila pa je tudi preblizu gozdne poti, zato so se premaknili globlje v gozd in postavili drugo, mnogo večjo. Približno 200 metrov stran so zgradili še kuhinjo. Dimnik so speljali pod zemljo in odprtino zasuli z ve-

jami, da se je dim razpršil. Kurili so samo suha polena brez lubja, težave pa so imeli s sekanjem in žaganjem drv, saj so poleg dima morali paziti tudi na hrup. Pol kilometra od prvotne barake so v strmem bregu zgradili skrivališče oziroma zemljanko za hudo ranjene. V njej so bila preprosta ležišča in prostor za operacijsko mizo.

Vhod v zemljanko je bil odprtina, visoka in široka manj kot meter. Skoznjo so ranjence na nosilih potiskali kakor kruh v peč. Vsakokrat so odprtino zakrili z lesenim pokrovom, obloženim z mahom in listjem, nanjo pa so postavili drevo. Nekoliko stran od barake so zgradili zemljanki za skladiščenje hrane in zdravil. Z vejami, mahom in listjem so vedno znova zamaskirali vse sledove v širši okolici, pozimi pa so stopinje zakrivali tako, da so nanje s sitom sejali sneg. Prvo poročilo navaja osem ranjencev, dvajset bolnikov, zdravnika, tri bolničarje, dva strežnika, ekonoma in mitraljezca.

Zdravljenje v bolnišnici Zalesje, ki ga je dr. Gadžijev uvedel po načelih sovjetske frontne kirurgije, je bilo kljub težavnim razmeram, pomanjkanju zdravil, zdravniških pripomočkov in opreme ter nenehni nevarnosti zelo uspešno, saj je od 207 umrlo le pet pacientov. Po-

leg rutinskih posegov in zdravljenja bolnikov je izvajal tudi za tiste razmere zelo zahtevne operacije, vključno z amputacijami. Prva težja operacija v Zalesju je bila 12. maja, ko je dr. Gadžijev hudo ranjenemu Antonu Jenku amputiral nogo. Operacija je trajala dve uri. Dva od treh asistentov sta omedlela, inštrumentalistu pa so od nervoze inštrumenti padali po tleh. Za nameček je pacientu odpovedovalo srce. Zdravnik je moral prekiniti operacijo in ga oživljati z masažo srca. Pacient je po dveh dneh negotovosti preživel in okreval.

S. B.

Zmaga ni marmor

*Zmaga ni marmor,
zmaga niso stih,
zmaga je v obcestnem prahu,
v blatu, znoju in krvi,
zmaga ima razbolele noge
in od nespanja trudne oči.*

Prevod besedila I. Ehrenburga
14.2.1944, na terenu

K spomeniku je venec položila tudi delegacija ZZB NOB Slovenije

osredotočil na shod pripadnikov t. i. Slovenske obrambne straže v Ljubljani: »Korakanje neonacistov, ne vem kako naj bi jih drugače poimenoval, z vzklikanjem Sieg Heil in baklami pomeni, da smo pljunili na vse tisto, za kar so se naši predniki borili, da smo pljunili na vse tisto, za kar so ljudje krvaveli, tudi tu na Ljubelju.« Opozoril je, da je takšno početje treba zatreti v kali, sicer se boomo nekega dne spraševali, kaj se nam je zgodilo. »Ne dovolimo, da se nam zgodovina ponavlja!« je pozval. Kot predsednik veteranske borčevske organizacije je poudaril, da je poslanstvo Zveze združenj borcev za vrednote NOB ne le spominjanje na čase 2. svetovne vojne, ampak predvsem da iz poznavanja zgodovinskih dejstev opozarja sedanjo generacijo na dogajanja, ki vodijo svet v napačno smer. Obenem je poudaril tudi pomen spominjanja na 80. obletnico izkrcanja v Normandiji, ki je pripomogla h končni zmagi nad nacizmom. »Slovenski partizani so pri tem boju za veličastno zmago sodelovali in se zapisali v zgodovino protifašistične-

ga in protinacističnega zavezništva, na katerem temelji Evropska unija« je še poudaril predsednik ZZB.

Claude Simon, predsednik združenja Amicale de Mauthausen, francoskega združenja, ki povezuje nekdanje taboriščnike in njihove svojce pa je povedal, da govori v imenu »družin in prijateljev osemstotih Francozov, ki so tu živeli in trpeli, nekateri celo umrli, še naprej pričajo o trpljenju, ki so ga povzročili predsodki in režim terorja, o krutosti ljudi, ki so sledili samo ukazom, rasizmu in svojemu nasilnemu nagonu« in da spoštujejo neprecenljivo pomoč, ki so jo med vojno nudili tako meščani Tržiča kot slovenski partizani, in da se skupaj »trudimo, da smo vredni dela teh skromnih in velikodušnih borcev, katerih imena so nam pri srcu. Tudi sami ustvarjamo svet upanja, ki izhaja iz zmage nad nacizmom, svet, v katerem ne bo več rasizma, fašizma in vojne.«

Polaganje vencev pred spomenikom Obtožujem

Pred slovesnostjo so pred spomenikom Obtožujem – J'accuse v

spomin na žrtve nacističnega nasilja položili vence dr. Asta Vrečko, Peter Miklič in podžupanja Občine Tržič Metka Gaberc, Marijan Križman s sodelavci, Claude Simon, veleposlanica Avstrije Elisabeth Ellison Krammer, skupni venec pa so v znamenje evropskega sožitja položili predstavniki Francije, Nemčije in Poljske: namestnica veleposlanice Samantha Bonbayl, veleposlanica Natalie Kauther in konzul Lukasz Paprotny. Venec je položila tudi veleposlanica Velike Britanije Tiffany Sadler, župan s Tržičem pobratenega mesta Zaječar Boško Ničić, v imenu Gibanja Svoboda nekdanji tržički župan in zdaj poslanec državnega zbora mag. Borut Sajovic, v imenu stranke Levica podpredsednica Državnega zbora Nataša Sukič, delegacija Mauthausen komite Koroška in predstavniki Zveze koroških partizanov.

Pred prireditvijo na naši strani, je bila spominska slovesnost tudi na avstrijski strani, kjer je bilo koncentracijsko taborišče Ljubelj – sever. V imenu slovenske borčevske organizacije je venec položil predsednik tržičke ZZB Jure Jerkič.

Slovesnost sta v imenu Koordinacijskega odbora žrtv vojne nasilja pri ZZB NOB Slovenija, Občine Tržič, Tržiškega muzeja in Združenja borcev za vrednote NOB Tržič, pripravila scenarista dr. Mojca Poredoš in Iztok Pipan, povezovala Maja Tekavec, sooblikovali pa učenke in učenci Osnovne šole Križe, Pihalni orkester Tržič z dirigentom Francijem Podlipnikom, pevka Maša Tiselj in kitarist Marko Mozečič Mozo, kvintet Slovenske vojske, recitatorja Mojca Poredoš in Jeremija Le Roux ter praporščaki ZZB ter veteranskih organizacij.

Mojca Poredoš, foto: Iztok Pipan

Dr. Martin Premk

KOLUMNA

Umrli za domovino

Ob osemdeseti obletnici izkrcanja v Normandiji sta bili slovesnosti tudi v francoskih vaseh Tulle in Oradour Sur Glane, čeprav ti dve vasi ležita v osrednji Franciji. Skozi ti dve vasi se takrat je na bojišče v Normandiji premikala nemška 2. SS divizija »Das Reich«. Zaradi napadov francoskih partizanov, tudi komunističnih, so nacisti 9. junija 1944 v vasi Tulle na balkone obesili 99 ljudi. Še večja tragedija se je zgodila v vasi Oradour Sur Glane, kjer so nacisti požgali vas ter v njej 643 moških, žensk, otrok in starcev. Moškim so prestrelili noge in jih zažgali v njihovih hišah, ženske in otroke so odpeljali v cerkev in jo zažgali.

Po vojni so ruševine požgane vasi pustili nedotaknjene in jih zaščitili, tik poleg nje pa so zgradili novo vas. Francoski predsednik Emmanuel Macron se je najprej 9. junija poklonil žrtvam v vasi Tulle. Naslednji dan pa je bila v vasi Oradour Sur Glane spominska slovesnost umrlim za domovino, ki se jo je udeležil tudi nemški predsednik Frank-Walter Steinmeier. Po ganljivi slovesnosti v »vasi smrti« je bila naslednji dan pripravljena tudi znanstvena konferenca, kjer so se predstavili tudi drugi kraj s podobnimi tragičnimi zgodbami. Na tej konferenci sem imel priložnost in čast, da predstavim tudi naše Dražgoše in tragedijo, ki se je tam zgodila po bitki. Sprva sem mislil omeniti tudi »polemike« in spreobračanja dogodkov v Dražgošah, s kakršnimi imamo opravka vsako leto v času proslave. Pa sem hitro ugotovil, da tega ne smem, saj bi vsi ostali mislili, da se mi je zmešalo in ker bi svoji državi naredil nepredstavljivo sramoto. Sem si pa ves čas zelo želel, da bi bil prisoten tudi zgodovinar, ki »edini pozna resnico o Dražgošah«. Pa da še Francozom razloži, kako so njihovi partizani »namenoma žrtvovali vas«, kako so s svojimi napadi »povzročili nepotrebne žrtve« in kako je bil »odpor nacistom nesmiseln«. Želel bi si tudi videti, kako bi se mu potem uspelo srečno vrniti domov.

Francija je urejena država z državotvorno tradicijo, vsi ki so

umrli za domovino so tam sveti. Nikomur ne pade na pamet, da bi tragične in žrtve zlorabljal za notranje politično obračunavanje in vsiljevanje svojih izkrivljenih pogledov na preteklost. Francozi so vedno v prvi vrsti Francozi, ki spoštujejo svojo zgodovino, ki so ponosni na svoje svetle strani zgodovine. Temne strani njihove zgodovine pa so jim opomin, kakšnih napak se ne sme pojavljati, ter se jih sramujejo jih po nepotreben ne obešajo na veliki zvon, nit najmanj pa ne izkoriščajo v notranje politične namene. Pri nas pa je nekaterim pred Slovenstvom še vedno najbolj pomembna lastna korist, tako kot je to bila tistim, ki so med drugo svetovno vojno lasten narod izdali smrtnemu sovražniku in stopili na stran nacizma in fašizma. Njihova neminljiva sramota in bolečina izdajstva soljudi jih sili v to, da ne nehajo poskušati na vsak način izbrisati ali spreobrniti našo skupno zgodovino. Zloraba in spreobračanje zgodovine pa ni omejena samo na našo domovino, to počnejo celo v tujini in sramotijo našo državo. Si lahko predstavljamo, da bi Francozi po Evropi gostovali z razstavami, ki bi govorile o tragičnih usodah nemških ujetnikov pri njih ali o tem, kakšne usode so doživeli

njihovi kolaboranti, ali o tem kako so na balin strigli ženske samo zato, ker so se družile z Nemci? Pa da bi se pri njih pojavil predsednik, ki bi v imenu »sprave in uravnoteženosti« želel, da se venec položi tudi ubitim SS-ovcem, ki so bili povod, da se je zgodil pokol v obeh vaseh.

V Franciji je jasno, da je iz človeškega stališča vsaka žrtev lahko enaka, nikakor pa vsaka žrtev ne more biti enaka iz zgodovinskega in političnega stališča. V Franciji je jasno da so bili francoski odporniki, tudi komunistični, tisti ki so se borili proti okupatorju v okviru zavezništva Združenih narodov. Pri nas pa nekaterim še vedno noče biti jasno, da so bili tudi pri nas samo partizani tisti, ki so se borili proti okupatorju kot mednarodno priznana vojska Združenih narodov in da so samo oni del naše državotvorne zgodovine, ki jo je treba spoštovati.

SVOBODNA
B E S E D A
www.svobodnabeseda.si

POGOVOR

Julka Žibert

Diplomirana sociologinja, častna meščanka Ljubljane, članica predsedstva ZZB NOB Slovenije

»Ponosna sem na vse ljudi, ki so se takrat uprli, zdaj pa mi nadaljujemo njihovo delo«

Julka Žibert je bila rojena v partizanski družini, pri štirih letih je doživela izgon iz požgane vasi Golo, nosilka pomembnih položajev v Socialistični republiki Sloveniji na področju prometa in zvez, v samostojni državi – Republiki Sloveniji aktivna članica različnih teles Mestne občine Ljubljana, je tudi prejemnica zlate plakete ZZB za vrednote NOB (2016) za dolgoletno vsestransko delovanje v tej organizaciji. Vsekakor je dovolj razlogov za pogovor s to kleno skrbnico zgodovinskega spomina in varuhinjo socialne blaginje zlasti starejših.

Dr. Maca Jogan

Vse časti, ki ste jih bili deležni doslej, izvirajo iz vašega uspešnega delovanja na številnih področjih. V tem pogovoru se bova najprej usmerili na vaše podporno delovanje za ZB, ko še niste bili »uradna« članica (pred letom 2006), ste se pa zavedali pomena obstoja in neprekinjenega delovanja te organizacije. Kaj je za vas pomenilo podpiranje različnih nalog ZB, npr. Poti kurirjev in vezistov Slovenije v sedemdesetih letih?

Preden odgovorim na konkretno vprašanje, se moram vrniti v čas okupacije, ko sem kot otrok 19. marca 1942 doživela požig in ropanje okupatorjev vasi pod Mokrcem in Krimom. Dobro se spomnim, kako smo se v koloni nemočnih žensk, starčkov in otrok pomikali proti Igu in opazovali goreče domove. Iskali smo zatočišče pri dobrih ljudeh na Igu in v sosednjih vaseh. Ne glede na vse trpinčenje, ponižanja in nasilje okupatorjev in domačih izdajalcev slovenski narod ni klonil. Uprl se je in boril, vse dokler ni premagal zla nacizma in fašizma. Prav zato sem na vseh področjih, na katerih sem delala, vedno spoštovala vrednote in pridobitve narodnoosvobodilnega boja.

Sprašujete me, kaj mi je pomenilo sodelovanje pri vzpostavitvi Poti kurirjev in vezistov. Delala sem v podjetju PTT Ljubljana in Slovenija. Delavski svet združenih organizacij PTT Slovenije je 17. junija 1967 sprejel sklep o podelitvi domicila nekdanjim kurirjem in vezistom NOV Slovenije. Planinski društvi PTT Ljubljana in Maribor sta pripravili vse za organizacijo transverzale kurirjev in vezistov NOV Slovenije, kot smo jo takrat imenovali. Pot je potekala in še poteka od Pomurja do Primorja oziroma od Gančanov do Slavnika in ima 88 kontrolnih točk z žigi. Podjetja PTT smo se obvezala, da bomo pot vzdrževali in financirali. Vsem, ki so pot prehodili, smo vsako leto 17. novembra, ob dnevu kurirjev in vezistov, podelili značke za prehojeno pot. Do leta 1997 je značko za pot prejelo več kot 800 pohodnikov. Prvi so šli na pot dijaki srednjšolskega PTT-centra – jo po etapah prehodili – saj je dolga več kot 1000 kilometrov ter zajema 41 vrhov z nadmorsko višino okoli 1000

metrov. Dobili so skupno značko številka 1. Sodelavci PTT smo res vzorno skrbeli za pot, da je bila pravilno označena in vzdrževana. Ko sem iz PTT Slovenije odhajala v zasluženi pokoj, sem s sodelavcem poskrbela, da so bile te obveznosti vpisane v statut PTT Slovenije. Leta 1995, 1. januarja, ko se je PTT Slovenije združila na Pošto Slovenije in Telekom Slovenije, so bile obveznosti domicila prenesene na novi organizaciji. Vzdrževanje je usklajeno s sporazumom oziroma dogovorom o vzdrževanju Poti kurirjev in vezistov NOV Slovenije, ki je bil sklenjen 1996.

Društvo Poti kurirjev in vezistov še vedno deluje in skrbi za pot, sama pa sem tudi še vedno njegova podporna članica.

Vas je v skrb za ohranjanje spomina na upornost v povojnem času morebiti spodbujala tudi lastna huda izkušnja v zgodnjem otroštvu, ki ste jo prej omenili? Se je njen odmev čutil tudi v mladostniškem času in delovanju v okviru mladinske organizacije?

Ta izkušnja v mladosti je oblikovala mojo osebnost in značaj. Vedno sem in bom spoštovala tovarištvo in dostojanstvo vsakega človeka, spoštovala različnost, tudi načelnost in skrb za ljudi. V mladih letih sem bila res aktivna v mladinski organizaciji Ljubljana. Takrat je bilo za mladino pomembno sodelovanje v mladinskih delovnih brigadah. Gradile so se avtoceste, lokalni vodovodi, tudi Pot spominov in tovarištva v Ljubljani, pa razni počitniški domovi. Vse te akcije so pome-

nile povezovanje mladih pri obnovi domovine, kar je bilo pomembno pri vzpostavljanju tovariških medsebojnih odnosov, ki so bili mladim lepa popotnica za življenje.

Kako ste povezani z začetki in bojem za obstanek Poti spominov in tovarištva, tem edinstvenim spomenikom upornosti in junaštva Ljubljane – mesta heroj? Bi lahko povedali kaj več, kako ste doživljali skrajno surov poseg takratnega mestnega vodstva v samostojni

leti pod sedanjim vodstvom MOL postavljeni nazaj. Ljubljancani so Pot vzeli za svojo – nihče nam je ne more več vzeti.

Po odpravi socializma je bil v odpravljanje vsega, kar je spominjalo na narodnoosvobodilni boj, zajet tudi Sv. Urh; uničena je bila zelo povedna razstava o zločinah okupatorjevih sodelavcev v tem času. Ena od mnogih nalog, ki jo je opravila ZZB Ljubljana, je ožvitev razstave zunaj cerkve.

Razstavo obiskujejo šole, člani ZZB iz različnih krajev Slovenije, pa tudi iz tujine. Izdali smo tudi brošuro, ki jo v razstavnem prostoru lahko dobi vsak obiskovalec. Razstava je odprta vsak dan od 8. do 13. ure. Vsi prisrčno vabljeni.

Prihodnje leto bo že 80 let od konca druge svetovne vojne in zmage nad nacizmom in fašizmom; ali snujete kakšne posebne naloge ob vsem, kar je že bilo storjeno za ohranitev spomina na to?

Julka Žibert

državi v ta spomenik in kako ste skupaj z »roditelji« poskrbeli, da se je vzpostavil spoštljiv odnos do te izjemne dediščine?

Pot spominov in tovarištva (PST) je res izjemen in pomemben spomenik v Ljubljani. Ima velik zgodovinski pomen, je pa tudi velika rekreativna površina, po kateri se vsak dan sprehajajo Ljubljancani vseh generacij. Ljubljancani to spoštujejo. Vsako leto se ob prazniku Ljubljane 9. maja udeleži Pohoda ob žici več kot 30.000 ljudi, letos jih je bilo skoraj 40.000. Nekateri pridejo zaradi rekreacije, drugi pa v spomin na tista težka leta v času okupacije, ko je bila Ljubljana 1170 dni obdana z bodečo žico in bunkerji. Zame in za večino Ljubljancanov je bilo še posebej boleče, ko so novi oblastniki 1991 v Ljubljani prav na predvečer praznika Osvobodilne fronte požagali vse jeklene jambore in kovinske rdeče zvezde na spomeniku, simbolu protifašizma, pot pa so imeli namen celo preorati. Toda na pobudo skupine Ljubljancanov in ZZB Ljubljana je bilo ustanovljeno društvo Zelene prstan z namenom, da se pomen, namen in videz PST ohranijo ter da bi kot organizacija civilne družbe bedeli nad vzdrževanjem in ohranjanjem Poti. Tako smo Pot spominov in tovarištva obdržali in je lepo vzdrževana. Ob njej je posajenih 7000 dreves. Društvo ima več kot 1800 članov vseh starosti in poklicev. Tudi jambori so bili pred

Ali je to točka, kamor šole organizirano vodijo učence in učenke? Kako je s prenosom uporniškega spomina na mlajše generacije na območju Mestne občine Ljubljana?

Leta 1992 je Demosova oblast odstranila tudi razstavo na Urhu, prikazujočo dogajanje v tej belogardistični postojanki, ki je bila v cerkvi na sv. Urhu. Nekaj predmetov je bilo uničenih, nekaj pa jih je bilo rešenih in shranjenih v depo Mestnega muzeja Ljubljana. Po dolgotrajnem denacionalizacijskem postopku je Mestna občina Ljubljana postala lastnica Mežnarije, kjer je bila v času NOB tudi mučilnica. Občina je Mežnarijo obnovila in po 28 letih – leta 2020 – smo lahko spet odprli razstavo. Žal v okrnjeni obliki, ker je bilo z nasilno odstranitvijo veliko eksponatov uničenih. To je bil za Ljubljano – mesto heroj – pomemben dan. Ne morem mimo dejstva, da je v grobnici pokopanih 264 žrtev domobranskega nasilja ter borci in borke Cankarjeve brigade, ki so padli ob napadu na to postojanko ali pa bili zverinski pobiti na Javorovici. Dr. Ljubo Bavcon, ki je bil slavnostni govornik in je bil tudi sam tri leta v italijanskih zaporih in nemških kaznilnicah, je na odprtju razstave med drugim poudaril: »Preživeli storilci in njihovi cerkveni podporniki so s tem hoteli izbrisati neizpodbitne dokaze o dogajanju na Urhu, takoj ko se je pokazala priložnost.«

Seveda. Vsekakor se bomo že tradicionalno zbrali na Orlah, kjer so bili zadnji boji za osvoboditev Ljubljane, sledil bo pohod ob žici, pripravljamo nadaljevalko »Izza žice v svobodo«, ki naj bi bila predvajana na TV Slovenija. Upamo, da se bomo lahko dogovorili za primeren termin. Pripravili bomo Zbornik spominov in akcije, v katerega bomo vključili kar največ pričevanj še živečih Ljubljancanov, ki so doživeli drugo svetovno vojno in so bili dejavno vključeni v narodnoosvobodilni boj. Če bo državna proslava v Ljubljani, nas bodo pri njeni organizaciji čakale nekatere obveznosti. Z vsem, kar bomo pripravili v okviru ZZB Ljubljana, naših Združenj, društev in krajevnih organizacij, želimo Ljubljancanom, Slovencem in Evropejcem sporočiti: RESNICA, SVOBODA, MIR, SPOŠTOVANJE ČLOVEKOVIH PRAVIC IN ČLOVEŠKEGA DOSTOJANSTVA so vrednote narodnoosvobodilnega boja, ki jih ne smemo pozabiti in se moramo zanje nenehno boriti. Ne želimo si krvavih vojn in pojavov sovraštva, nestrpnosti do drugače mislečih in teptanja človeškega dostojanstva. Imeti moramo pogum, da že v kali zatremo in preprečimo sleherni takšen poskus. To bo naše skupno sporočilo ob praznovanju 80. obletnice zmage nad fašizmom in nacizmom maja prihodnje leto.

“Vsako leto se ob prazniku Ljubljane 9. maja udeleži Pohoda ob žici več kot 30.000 ljudi, letos jih je bilo skoraj 40.000. Nekateri pridejo zaradi rekreacije, drugi pa v spomin na tista težka leta v času okupacije, ko je bila Ljubljana 1170 dni obdana z bodečo žico in bunkerji.”

DOGODKI Ob 82. obletnici bitke

Spominska slovesnost na Nanosu

Tudi letos, ob 82. obletnici srdite bitke na Nanosu, se je na spominski slovesnosti 27. aprila kljub slabemu vremenu zbralo okrog 400 udeležencev, največ iz Primorske in zamejstva v Italiji. Udeležence so pozdravili mag. Anton Lavrenčič, župan občine Vipava, Gorazd Humar, predsednik Društva TIGR Primorske, Božo Novak, predsednik ZB NOB Ajdovščina - Vipava, slavnostni govornik pa je bil dr. Uroš Lipušček, novinar, publicist in politični komentator.

Vsi govorniki so opisali tragedijo 18. aprila 1942 – spopad partizanov s premočno fašistično vojsko. Vse kaže, da so bili partizani izdani! Podatki kažejo, da se je z italijansko fašistično vojsko spoprijelo 55 partizanov, italijanskih vojakov pa naj bi bilo kar 1800. Prvi sovražni juriš je bil odbit. V nadaljevanju bitke je padlo devet partizanskih borcev, enajst so jih ujeli in odpeljali na sojenje v Rim, kjer so jih devet obsodili na smrt.

V Kulturnem programu so nastopili Pihalni orkester Burja, oktet Castrum iz Ajdovščine, KUD Borjač iz Sežane, harmonikar Goran Velikonja iz Vrhpolja in recitator Igor Rojc iz Sežane. Prisotna je bila tudi častna straža garde Slovenske vojske.

Leta 1942 je vsa Evropa ječala pod fašističnim in nacističnim nasiljem, zato lahko štejemo partizanski boj na Nanosu za prvo in več kot pogumno dejanje.

Kot so povedali govorniki, se je Primorska osvobodila sama brez tuje pomoči, a žal tudi z veliko žrtvami. Fašisti so dobesedno divjali. V Brkinih so požgali vasi (tudi Kozjane so takrat gorele), številne so aretirali in odgnali v zapore. Ukaz za ofenzivo na Nanosu je 16. aprila 1942 izdalo italijansko poveljstvo pod generalom Bergonzijem v Vidmu. Ofenziva naj bi se začela 18. aprila ob 5.30 zjutraj. Prvi četi je poveljeval Mile Špacapan - Igor iz Ozeljana, en vod je vodil Martin Greif - Rudi (pozneje župan Ajdov-

ščine). Prvemu vodu je poveljeval Janko Premrl - Vojko, ki je bil na Nanosu nepremagljiv. Njegova skupina je branila vrh Grebena, na katerem je zdaj spominsko obeležje.

Dolga zima je šla h koncu. V sončne aprilске dni je zavihrala močna surova burja, ki je gosto sivo meglo odnašala navzdol čez Vipavsko dolino in Kras k morju.

Vipavska Špacapanova in Brkinska (Dolganova) četa sta taborili v gozdu nedaleč od Abramov. Začelo se je dani in bilo je še vse tiho tistega 18. aprila 1942. Stražar, zavrit v težko vojaško odejo, je kakih 50 korakov višje čez veliko skalo opazoval okolico. Že nekajkrat se mu je zazdelo, da se med bori nekaj premika. Postal je pozornejši. Povzpел se je še višje, da bi videl bolje. Iz goščave se je prikazala postava italijanskega vojaka. Sovražnik se je partizanom približeval v velikem krogu in začela se je težka bitka.

Franc Krajnc

DOGODKI Zagorje ob Savi

80. obletnica desanta na Drvar

Združenje za ohranitev vrednot NOB Zagorje ob Savi, Pohodna skupina Karel Destovnik - Kajuh, se je 25. maja udeležilo prireditve ob 80. obletnici desanta na Drvar. Na pot se je odpravilo 64 naših članov, tako da smo bili najštevilnejša delegacija med vsemi iz nekdanjih jugoslovanskih republik. V Drvarju smo ob porušenem spomeniku položili venec

v spomin na dogodek. Dobra polovica naših članov se je podala tudi po poti, ki jo je tovariš Tito prehodil ob umiku iz pečine ob desantu nemških napadalcev. Po uradni prireditvi smo del časa namenili tudi druženju s tovariši iz Tešnja, ki ne morejo pozabiti, kako prisrčno smo jih sprejeli pri nas v Zagorju, za kar se še posebej zahvaljujejo županu

Matjažu Švaganu, ki prav tako ceni vrednote narodnoosvobodilnega boja. Kljub oddaljenosti in drugačnemu finančnemu stanju njihovega združenja nas bodo spet obiskali in se nam pridružili na proslavi na Čemšeniški planini ob občinskem prazniku. Skupaj z njimi se veselimo vnovičnega srečanja v Zagorju.

Jani Flis

Jože Pogljajen

KOLUMNA

Beda parlamentarnih preiskav

Na minulih evropskih volitvah je za kandidatno listo SDS glasovalo rekordnih 205.000 volivcev. Analitiki se zdaj ukvarjajo z vprašanjem, kako je stranki to uspelo, kati SDS na dozdajšnjih evropskih volitvah nikoli ni presegel meje 100.000 glasov. K temu naj bi pripomogli referendum, pa napake Golobove vlade, razdrobljenost glasov na levi strani politične arene in podobno. A je odgovor bolj preprost: stranka SDS je tokrat morala zmagati. Ta zmaga sicer v ničemer ne spreminja političnih razmerij, je pa dobrodošel obliž na frustracije janševikov ob katastrofalnem porazu na volitvah v državni parlament. Zato so v kampanji mobilizirali vsa sredstva: medije, državni svet, sindikate, zlasti zdravniškega, Ruparjeve upokojenke, slišati je bilo obilo sprenevedanja in podtikanja ter tudi laži ... Izrabili so, ne prvič, tudi državni zbor. Marsikje so tudi pri tem prekoračili rubikon osnovne poštenosti in politične korektnosti.

Ena takih potez, ki je sicer v glavnem šla mimo ušes javnosti, je bila zahteva poslancev SDS in NSI za ustanovitev preiskovalne komisije o ukrađenih dojenčkih med letoma 1965 in 1990. Komisija bo pod taktirko poslanke SDS Jerajeve ugotavljala politično odgovornost takratnih javnih funkcionarjev, ki naj bi sodelovali pri kraji dojenčkov v porodnišnicah.

V slovenski ustavi najdemo precej ohlapno opredelitev parlamentarne preiskave. Očetje ustave so leta 91 tako v ustavo zapisali le, da državni zbor lahko odredi preiskavo o zadevah javnega pomena. Se pravi, 30 poslancev se lahko spravi preiskovati kar koli in kogar koli. Tudi dve leti pozneje sprejeti zakon o parlamentarni preiskavi ni nič določnejši. Zato ni čudno, da se je ta po nemškem vzoru prevzeta pristojnost parlamenta sžila v priložnost za politična obračunavanja. Že to, da se je zahteva po parlamentarni preiskavi o ukrađenih otrocih pojavila tik pred volitvami v Evropski parlament, kaže na zlorabo. Poslanci SDS in NSI so se sklicevali na pričevanja zastopnice sesterice mater, ki so prepričane, da so jim v porodnišnicah ukradli otroke, Simone Šeremet Kalanj. Šlo naj bi za od nekaj deset do nekaj tisoč primerov. Poslanec SD Bakočević je govoril celo o 20.000 ukradenih dojenčkih.

Policija je od 59 prijavljenih sumov o trgovini z dojenčki raziskala 45 primerov. Čemu torej še parlamentarna preiskava? In še, katere nosilce političnih funkcij pred štiridesetimi leti bi poklicali na odgovornost? Večinoma so namreč že

starčki, če so sploh še med živimi. Govorijo o sočutju do mater in otrok, a ko začnejo opletati z »zločinskimi komunističnim režimom«, te besede zvenijo zlagano. Za kaj torej v resnici gre pri tej preiskavi? Še najbolj neposredno je pravi cilj te zahteve razkril poslanec SDS Tanko: »Gre za projekt Lebensborn, ki je bil sicer Hitlerjev projekt, ampak to, kar imamo pred sabo, je Lebensborn našega totalitarnega režima. Ne nacističnega, našega.« Toda če izvezemo poslance Gibanja Svoboda, ugovorov zoper ustanovitev te preiskovalne komisije na seji parlamenta ni bilo.

Tudi večina drugih preiskovalnih komisij je bila bolj kot razkrivanju dejstev o vpletenosti javnih funkcionarjev v nečedne posle, kot je na primer korupcija, namenjena obračunom s političnimi nasprotniki. V zadnjem času je tarča Golob, pred leti pa predvsem Golobič. Posebna zgodba je povezana s takratnim mariborskim županom Kanglerjem. Državni svet, katerega član je bil Kangler, je namreč pred tremi leti zahteval ustanovitev komisije, ki naj bi določila odgovornost vseh, ki so sodelovali pri preiskavi Kanglerjeve vpletenosti v zadevo Ježevita. Med njimi so bili tudi sodniki. Posredovalo je ustavno sodišče in sklep o ustanovitvi takšne komisije razveljavilo.

Doslej je parlament ustanovil kar 43 preiskovalnih komisij. Med prvimi je bila tako imenovana Pučnikova komisija za raziskavo odgovornosti za povojne poboje. Epiloga ni doživela, kajti poročilo ni bilo nikoli sprejeto. Podobno jalovalo se je končalo delo še tridesetih drugih komisij, ko parlament ni sprejel nobenega poročila o izsledkih preiskav. Poročila, kaj šele epiloga tako ni bilo, na primer po preiskavah, ki so zadevale trgovino z orožjem iz zavzetih skladišč Jugoslovanske armade, zatem o odgovornosti za aretacije JBTZ in enako o odgovornosti za preiskovanje nakupa oklepnikov Patria. A tudi ko so bila poročila sprejeta in ugotovljena politična in vsaj posredno tudi kazenska odgovornost posameznih funkcionarjev, se ni nič zgodilo. Najbolj znani primer je preiskava gradnje TEŠ 6. Preiskovalna komisija je pod vodstvom Matjaža Hanžka pokazala na odgovornost takratnega predsednika vlade Pahorja in ministrov Križaniča ter Lahovnika, a nobeden od njih ni odstopil, kaj šele da bi koga »odstopil«. Nasprotno. Pahor je denimo napredoval do najvišjega političnega položaja v državi, Lahovnik nam po medijih na veliko soli pamet o politično ekonomskih vprašanjih, le Križanič je poniknil v politično osamo.

Doslej je parlament ustanovil kar 43 preiskovalnih komisij. Med prvimi je bila tako imenovana Pučnikova komisija za raziskavo odgovornosti za povojne poboje. Epiloga ni doživela.

■ **KRIK ZA SVOBODO** *Kultura in saniteta med NOB (6)*

Bolnica Pavla v osrčju Trnovskega gozda

Črt Kanoni

Obsežni Trnovski gozd je že jeseni 1943, ko so bile po okoliških vaseh okupatorjeve postojanke, v strmih grapah dajal varno zavetje ranjenih borcem Vojkove čete Bataljona Simona Gregorčiča in Južnoprimorskega odreda. Ko je po italijanski kapitulaciji vzplamtela goriška fronta in se je začela nemška ofenziva na svobodno ozemlje, so se zato morale partizanske enote od tam umakniti, tudi pravkar postavljene partizanske bolnice so se morale umakniti globoko v gozd. Po ustanovitvi **IX. korpusa decembra 1943** in številnih drugih partizanskih brigad je bilo ob vse močnejših spopadih s sovražnikom nujno postaviti večje partizanske bolnišnice.

Na tem območju je sicer delovalo več bolnišnic. Prva, centralna bolnišnica ob zgornjem toku Idrijce, ki jo je vodil dr. Aleksander Gala, je bila ustanovljena že novembra 1943, januarja 1944 pa jo je prevzela dr. Pavla Jerina - Lah. Zgradili so še več manjših bolnišničnih postojank: Očkovo v Bedrovi grapi, Ambulanto B pod Hudim poljem, Tinetovo pri Vrtu, Zadnjo centralno nad Putrihovimi klavžami, in Delto v Tisovcu. Od julija 1944 je delovala še nova bolnišnica pod Hudim poljem nad Krekovšami, kjer so postavili še osrednjo postojanko z devetimi barakami, v katerih je bila vsa

potrebna kirurška oprema. Tako kot Franja je tudi ta bolnica imela svojo manjšo elektrarno. Dokler ni na Primorsko z Gorenjskega prispel **dr. Franc Derganc**, ta del slovenskega ozemlja ni imel specializiranega kirurga. Za svoja najpomembnejša sanitetna oporišča je **IX. korpus** tedaj imel dve skupini konspirativnih bolnišnic, ena skupina je bila **SVPB Pavla**, v gozdovih Trnovske visoke planote nad Idrijo, druga skupina pa **SVPB Franja** v grapi Pasice ob meji med Italijo in Jugoslavijo. Ko pa je sem z Gorenjskega prispel dr. Derganc, je prišlo do kadrovskih sprememb v sanitetnem odseku.

Načelnik dr. Volčjak je odhajal v Benečijo, korpus pa je čakal novega načelnika, **dr. Edvarda Poharja**. Takrat je bila na Lokvah, v hiši, ki je bila dodeljena štabu korpusa, že **dr. Franja Bojc - Bidovec**, ki je dodobra poznala razmere na terenu. Ko je prispel dr. Pohar, pa so se razrešila še organizacijsko-kadrovska vprašanja kirurške ekipe. IX. korpus je dnevno sodeloval v manjših ali zahtevnejših vojaških operacijah. Če naj bi ranjeni borci dobili nujno kirurško pomoč, bi morale ne samo obe, torej XXX. in XXXI. divizija, ampak tudi sleherna brigada imeti svojo kirurško ekipo. Že zdravnikov je primanjkovalo, kaj šele izkušenih kirurgov! Tu se je spet izkazal dr. Pohar s svojo pronicljivostjo, saj se mu je porodila bri-

Baraka bolnice in pred njo dr. Pavla Jerina - Lah

ljantna zamisel: ustanovil je letečo kirurško ekipo, ki se je oblikovala za vsako akcijo posebej, saj kot samostojna ekipa formacijsko pač ni obstajala. Na kraju, ki je bil vnaprej določen za ekipo, je štab uredil operacijske prostore, v katerih so ranjenci čakali na operacijo ali pa evakuacijo. Operirance so nato kirurgi pripravili za premestitev v premakljive bolnišnice in posamezne oddelke centralnih bolnišnic, kamor so jih prepeljali praviloma v nočnem času. Po končanih akcijah pa so tudi kirurgi leteče sestave dobili ukaz, da se vrnejo na izhodiščne položaje.

Seveda bi se motil tisti, ki bi mislil, da je bila konec leta 1943 partizanska saniteta po vsej Sloveniji na enaki ali primerljivi ravni. Za primer naj navedem, da je bila takrat, ko se je razmahnila centralna bolnišnica v Rogu, severna Primorska domala še brez stalnih bolniških

postojank in da sta znani partizanski bolnišnici Franja in Pavla nastali v prvih mesecih leta 1944. Nekatera območja pa so ves čas vojne vihre ostajala brez stalnih zdravniških postojank.

Bolnica Pavla, imenovana po zdravnici **dr. Pavli Jerini - Lah**, je veljala za eno najbolj konspirativnih partizanskih bolnic. Mara Samsa, zaupnica dr. Pavle in njena prijateljica, je življenjski utrip v tej bolnici strnila v prozni zapis, ki ga dolgo ni obsijala dnevna svetloba ...

»To je moj svet ... Sneg se je pravkar usul na smreke in na gole veje visokih, vitkih bukev, ko sem prvokrat obiskala zdravnico dr. Pavlo v njenem kraljestvu v osrčju trnovskega gozda. Sedeli sva v operacijski sobi, lični leseni baraki, katere stene so bile skrbno prekrte z belim ovojnim papirjem ... zagledala sem se skozi okno v bukova debela, ki so se nizala v dalj in se svetila v žarkih zimskega sonca. V hipu me je prevzel občutek, da nisem v partizanski bolnišnici, da svet, ki ga doživljam ni resničen, ampak razkošna slika na platnu, ki se je v tem trenutku pričarala pred očmi, ki pa bo takoj izginila ... Dr. Pavla, ki je sedela ob meni in čistila instrumentarij po pravkar opravljeni operaciji, me je predramila iz zamišljenosti.

»Glej jo! Več kot leto se nisva videli, zdaj pa ti pride in ne črhnje nobene!«

»Oprosti mi, toda vse to, kar me obdaja, me je tako prevzelo, da ne naj-

dem besed, s katerimi bi izrazila svoje občutke. Samo povej mi, prosim, kdaj ste vse to ustvarili, saj imate sredi te divjine pravo vas razkošja, o katerem se nam partizanom, ki bivamo v neposredni bližini okupatorja, niti sanja ne.«

Pavla se je trpko nasmehnila:

»Kdaj in kako smo vse to ustvarili? Ko bi ti videla, kaj je bilo pred letom dni in s kakšnimi nečloveškimi napori je bilo vse to naše delo povezano; zmogli smo samo s trdno voljo, da pomagamo našim najbednejšim, in pa velika neomajna vera v našo pravično borbo, v kateri moramo zmagati. Pred letom nismo imeli nič, danes pa je to že naša peta postojanka, v katerih je uro hoda narazen vse to, kar vidiš tu. Gradili smo in gradili. Naši bolničarji so morali biti zaradi stroge konspiracije hkrati tudi naša gradbena ekipa. Ponoči so nosili ranjence ure daleč z javke v postojanko, podnevi pa so opravljali svoje sanitetno delo in še gradbenega povrhu. Če mi je le čas dopuščal, sem tudi sama nosila deske in pomagala pri gradnji. Postaviti takole leseno vas mi ne predstavlja več nobenega problema. Natančno vem, koliko materiala potrebujem. Od žeblicev do strešne lepenke ...«. Od srca sem se nasmejala njenim besedam. »Že vidim, da si še vedno taka, kot si bila v Ljubljani, ko si tekala s sanitetnim materialom dan na dan mimo straž, ne z bojznijo, da te zalotijo, pač pa zaskrbljena, da ga pravočasno oddaš čez žico ...«

■ **DOGODKI** *Breginjski kot*

Po poti Marka Redelonghija

Letošnji pohod Po poti narodnega heroja Marka Redelonghija je bil že deveti po vrsti in je potekal prav na dan njegove smrti 5. maja 1944. Vreme za pohod je bilo prijetno, sončno z rahlim vetrom, ki je pohodnikom sušil potne kaplje na obrazu.

Pohod se je začel v vasi Štupica (Stupizza) v bližini Zapotoka, kjer se je Marko rodil 24. aprila 1912. Pohodniki, bilo jih je 13, so se preko Predoline spustili do reke Nadiže in do vasi Podbela, kjer je Marko živel, ko se je poročil z domačinko. Pred vaškim spomenikom NOB je prisotne pozdravil predsednik kobariške borčevske organizacije Vojko Hobič. Pohodnikom so se pridružili novi in se podali naprej v vas Sedlo, kjer je na pokopališču grob Marka Redelonghija. Tu so se zbrali domačini iz Breginjskega kota in prisostvovali kulturnemu programu in nagovoru vnuka Marka, Grega Redelonghija, ki je orisal njegovo življenjsko pot. V kulturnem programu sta nastopila učenca Glasbene šole Tolmin in Osnovne šole Simona Gregorčiča Kobarid. Nekaj pesmi je ob spremljavi njene kitare dodala Marjetka

Popovski, ki se je odzvala povabilu organizatorja pohoda.

Zatem so se pohodniki, ki so se jim pridružili novi, podali na Brce nad Breginjem k obeležju v spomin na padlega narodnega heroja in njegovega vojnega tovariša Albina Vrečarja. Spomnili smo se besed, ki jih je Marko izrekel, preden je Vrečarja zadela nemška krogla, Marko pa si je sam vzel življenje. Rekel je: »Skupaj sva prišla v partizane in skupaj bova umrla.« Tu je bil ponovno kratek kulturni program, v katerem sta sodelovala Marjetka Popovski in recitator. Pohodniki so se vrnili v Breginj, kjer se je nadaljevalo prijateljsko druženje.

Pohodniki, planinci, Beneški Slovenci, člani ANPI in ZB ter domačini iz občine Kobarid in drugih krajev Primorske so prehodili 13,5 kilometra in premagali 1100 metrov višinske razlike. Na prireditvi so sodelovali tudi praporščaki ZZB in Društva Sever. Z željo, da se čez leto dni spet podajo na pot in obudijo spomin na narodnega heroja, se je druženje končalo v poznih popoldanskih urah.

Vojko Hobič

■ **DOGODKI** *Volčje jame pri Turjaku*

Zverinsko pomorjeni partizani

Spominska slovesnost, ki je bila 4. maja na Volčjih jamah pri Turjaku pri spomeniku zverinsko pomorjenih partizanov in organizatorjev ter pripadnikov OF, je bila ena večjih tragedij, kot je oznanil slavnostni govornik polkovnik Milan Gorjanc. Zagrešili so jo domači izdajalci tik pred tako željeno svobodo in kapitulacijo nacistične Nemčije 9. maja 1945. Hkrati pa ena največjih sramot SS slovenskih pomožnih domobranskih enot, ki jih še danes, ne samo Nova slovenska zaveza, temveč tudi marsikateri izdajalsko nastrojen pripadnik današnje države slavi kot »slovensko narodno vojsko.« Ampak jasna beseda Milana Gorjanca ni pustila nobenih domov. Tisti, ki se še danes bojijo in se sramujejo besede Jugoslavija, Tito, partizani, OF in narodnoosvobodilni boj, se bojijo resnice in pljujejo po zgodovini, vrednotah in spominu vseh, ki so trpeli in padli za boljše življenje in svobodo. Pa ne rabimo nobenih obtožb o nostalgiji. Le zrno resnice in poštenosti do preteklosti!

Partizanske pesmi upora mešanega pevskega Zbora pevci izpod Rožnika pod vodstvom Barbare Jovan so ob sončnih žarkih skozi listje dreves in ob ptičjem petju zazvenele v spoštljivem spominu na zverinsko umorjene. Recitatorka Tjaša pa je z občutljivostjo verzov iz pesmi partizanskih poetov zbudila sočutje navzočih.

Organizator in povezovalac prireditve predsednik Društva Zarja iz Velikih Lašč Srečo Knafelc je z lastno pesmijo »Oda svobodi« zaključil dogajanja, ki sta jih nenapovedano popestrila še orgličar Tone in recitator. Ja, Volčje jame ob vseh spominih in informacijah iz prete-

klosti ne skrivajo več skrivnosti. Pa vendar imajo nečloveški poboji tik pred svobodo več podobnosti tudi z današnjim ravnanjem v svetu, tako v Gazi kot v Ukrajini in drugih vojnah ter so hkrati dokaz, da je marsikdo pozabil na vse zlo preteklosti. Ali kot je omenil slavnostni govornik, ko kapitalizem nima več izhoda, se zateče v fašizem in nacizem.

Marsikateri znan obraz iz javnega političnega življenja je na tej prireditvi manjkal. Morda zato, ker ni bilo kamer, kot na proslavi v Črnomlju, kjer je slavnostni govornik predsednik DS R Slovenije Marko Lotrič govoril celo o državljanski vojni (?) v Sloveniji med NOB ter povečeval današnje članstvo Slovenije v NATO zvezi. Absolutno nepoznavalsko in neupravičeno! Ne vem pa, če čisto »slučajno?!«

Ja, če se dve nasprotujoči strani z orožjem borita in pobijata za oblast v državi, je to res državljanska vojna. Če pa ena stran izdajalsko sodeluje z okupatorji, prejema plačo, orožje in bonitete od agresorja – okupatorja, je sestavni del njihovih oboroženih sil, pa je to čisto navadna IZDAJA in SODELOVANJE Z OKOPATORJEM. Jasno in ne rabi nobenega dodatnega tolmačenja! Isto velja za tako hvaljeno in povečevano »obrambno zvezo NATO,« (?!?) ki sodeluje skoraj pri vseh imperialističnih in napadalnih vojnah v bližnji in daljni okolici Evrope, Azije in Afrike. Ne, to niso več moje vrednote!

In prav zato so takšne slovesnosti opomin in spomin na prave ljudi, ki imajo pozitivno energijo, ki jo širijo okoli sebe.

Miloš Šonc

■ **DOGODKI** *Kumrovec*

Nekoč je bil dan mladosti

V spomin na praznik dneva mladosti se vsako leto 25. maja v Kumrovcu na tradicionalnem srečanju zberejo udeleženci na množični prireditvi v Titovem rojstnem kraju.

Letos jih je prišlo več kot 10.000, ki so se skupaj spomnili številnih dogodkov, srečanj in zapeli pesmi v spomin. Zaploskali so ob mnogih pozdravih, med njimi tudi slovenskemu predstavniku in slavnostnemu govorniku Marjanu Križmanu, predsedniku ZZB NOB Slovenije. V kulturnem programu je poleg za-

gorske folklore in domačega pevskega zbora Lira, bila izbrana in povabljen tudi pevka partizanskih in borbenih pesmi iz Slovenije Marjetka Popovski. Prišla in zapela je skupaj s svojimi pevkami Cvet v laseh in harmonikašem Markom Petelinom ter navdušila s svojim nastopom. Bučni aplavzi in ponovitve so ponesli pesmi med vse prisotne in glasno odmevale.

Tudi letos so se organizatorji srečanja, Občina Kumrovec, Udruga antifašista Hrvatske ter številna društva Josip Broz Tito, se zahvalila vsem za tako množičen obisk Kumrovca.

M. P.

GEOPEDIJA Partizanski spomeniki (29)

Spotikavci

Pri partizanskih spomenikih nas običajno skrbi njihovo propadanje in vandaliziranje, manj pa se zavedamo, da se obeležja pojavljajo tudi na novo in da jih je v splošnem vedno več. K naraščanju antifašističnih obeležij po Evropi veliko prispeva projekt umetnika Gunterja Demniga iz Berlina, ki od leta 1992 v tlak pred hišami, od koder so ljudi, zlasti Jude, odpeljali v koncentracijska taborišča, vgrajuje betonske spominske kocke velikosti 10 x 10 x 10 cm z medeninasto lično stranjo, kamor so vklesani podatki vsake posamezne žrtve. Poimenoval jih je Stolpersteine, čemur v slovenščini ustreza izraz spotikavci oz. tlakovci spomina. Ker so poravnani z nivojem tlaka, se obnje fizično sicer ni mogoče spotakniti, spotakniti nas želijo le na naših vsakdanjih potih s spominom in opominom na grozote nacizma. Doslej jih je s sodelavci vgradil po 31 evropskih državah že 100.000, od tega na Slovenskem in v slovenščini v zamejskem prostoru okrog osemdeset. Prvi slovenski spotikavci so bili vgrajeni v Mariboru leta 2012, v Ljubljani leta 2018, obakrat ob podpori in prisotnosti predsednika republike, obstajajo tudi v Lendavi, Murski Soboti, Trstu, Gorici, Gradcu in Celovcu ter po vaseh okrog teh mest. Na Slovenskem so evidentirali 558

žrtev holokavsta, to so bili domači Judje ali pa Judje, ki so k nam pribežali med vojno v upanju, da bodo tu ušli preganjalcem. Pa niso. Večinoma so jih polovili in pomorili v koncentracijskem taborišču Auschwitz-Birkenau, med njimi 69 otrok. Ni mogoče razumeti, da izraelski sorodniki žrtev danes podobno morijo palestinske otroke v Gazi! Na Geopedijin zemljevid vpišemo spotikavce takoj, ko izvemo zanje. Prve sezname nam je posredoval Vuk Čosić, sicer pa so izčrpno predstavljeni in poslikani na nemški Wikipediji.

Po velikosti na spotikavce spominjajo okrogli kovinski stebrički z ovalno prirezano napisno stranico na Poti spominov in tovarštva, ki pa večinoma niso neposredno povezani z NOB. Oboji so lep zgled za obeleževanje druge svetovne vojne tam, kjer za kak večji spomenik ni prostora, denarja ali interesa. V koncentracijskih in delovnih taboriščih je umrlo 11.000 Slovencev, ki so jih tja zaprli zato, ker so bili izobraženci, duhovniki, komunisti, homoseksualci, Cigani, partizani ali sorodniki in simpatizerji partizanov. Obeležje, podobno Demnigovim spotikavcem, bi zaslužil vsak od njih.

Z Miro sva poslikala spotikavce v italijanskem Doberdobu, Mirnu, Poljanah, Palčišah ..., posvečene

Jožefu Bonetiju, Mariu Pahorju, Brunu Šuligoju, Jožefu Ferfolji, Stanku Devetaku, očetu in sinu Rudolfu Lavrenčiču ... Prenekaterega v Furlaniji - Julijski krajini bo treba še obiskati in fotografirati. Na nekaterih zemljevidih na mobiju so že vrisani, kar močno poenostavi njihovo iskanje.

Pred meseci smo imeli obisk iz ZDA. Ko je beseda nanescala na koncentracijska taborišča in sem povedal, da je bil v Dachauu moj stari oče, družina ženinega očeta pa je bila skupaj z drugimi vaščani med vojno v Nemčiji na prisilnem delu, so se sicer izobraženi obiskovalci začudili. Doslej so menili, da so bila nacistična koncentracijska taborišča samo za Jude. Tudi zaradi take nevednosti je treba po pločnikih nasejati še mnogo slovenskih spotikavcev. Preden nas ne prehitijo naslednja vojna.

V CEROVLJAH JE PREBIVAL
A CERGLIE ABITAVA
ANTON TERČON
ROJ./NATO 1906
PREGNAN/DEPORTATO
1944
FLOSSENBUERG
UMORJEN/ASSASSINATO
1945

Miran Hladnik

Spotikavec na Ulici Matije Gubca v Doberdobu, Italija. Foto: Christian Michelides. Wikimedia Commons

Spotikavec za Antona Terčona, Cerovlje. Foto: Francisco Peralta Torrejón. Wikimedia Commons

Ljubljanski spotikavci. Foto: Robert Waltl. Wikimedia Commons

Mariborski spotikavci. Foto: Christian Michelides. Wikimedia Commons

DOGODKI Grad Borl

Poklon žrtvam

V sodelovanju z Društvom izgnancev Ptuj in občino Cirkulane smo se 8. maja ob dnevu zmage nad fašizmom in nacizmom, zbrali na obnovljenem gradu Borl, kjer je bilo med vojno nacistično zbirno taborišče. S polaganjem venca in cvetja smo se poklonili vsem žrtvam nacističnega nasilja. O tem in krutosti vseh

vojn je govorila predsednica ZB Ptuj Branka Bezeljak. Zbrane je pozdravila županja občine Cirkulane Antonija Žumbar. Po slovesnosti smo v viteški dvorani prisluhnili Miri Petrovič, ki je v svojem predavanju predstavila pestro zgodovino in obnovo gradu.

Branka Bezeljak

Dr. France Križanič

KOMENTAR

Umirjanje inflacije

Slovenska inflacija se znižuje. Maja lani je na letni ravni znašala dobre 8 odstotkov, decembra lani preko 4 odstotke, maja letos pa le še 2,5 odstotka. Pri tem je celo nižja kakor v evrski skupini (2,6 odstotka), v Franciji in na Nizozemskem (po 2,7 odstotka), v Nemčiji (2,8 odstotka), da o Belgiji (4,9 odstotka), Hrvaški (4,3 odstotka) in Avstriji (3,9 odstotka) niti ne govorimo. Nekatere države evrskega območja so imele maja letos nižjo inflacijo kakor Slovenija, denimo Italija in Litva (po 0,8 odstotka) ali pa Finska (0,5 odstotka).

Od maja lani do letos so se v Sloveniji cene storitev dvignile za dobre 4 odstotke, cene blaga pa za slaba 2 odstotka. Vzrok rasti slovenske (in evropske) inflacije od sredine leta 2021 dalje je bila podražitev električne energije in zemeljskega plina, nato pa tudi vseh izdelkov, pri katerih proizvodnji se ta energenta intenzivno uporablja. Sem spadata večina kovinske, kemijske in prehranske industrije, proizvodnje papirja, gume in plastičnih mas, nekovin (gradbenega materiala) ter proizvodnja večine surovin (gnojila, sredstva za varstvo rastlin), ki jih

inflacije bi lahko bila posledica recesije, ker pa te ni, gre očitno za omenjeno zmanjšanje inflacijskih pričakovanj.

Sicer so se letos maja manj od skupne slovenske inflacije povečale cene oblačil in obutve (2 odstotka), cene prevoza ter cene stanovanjske in gospodinjske opreme z vzdrževanjem stanovanj (oboje po dober odstotek). Pod primerljivo lansko ravno (za nekaj desetink odstotka) so bile cene hrane in brezalkoholnih pijač, pa tudi cene komunikacijskih storitev.

Kot omenjeno Slovenija inflacije ni zaustavila za ceno recesije, v kateri bi morali ponudniki dobrin na našem trgu prenehati s podražitvami. V prvem četrtletju 2024 je bil namreč naš bruto domači produkt (BDP – vrednost novoustanovitvenih dobrin) realno za 2,1 odstotka večji kakor pred letom ter za dobre 9 odstotkov nad svojo ravno v letu 2019 (pred pandemijo). Ugoden letošnji rezultat je posledica povečane porabe države (realno za 5 odstotkov), medtem ko so se osebna poraba (realno povečanje za 0,9 odstotkov), investicije (realno povečanje za 0,9 odstotka) in saldo v menjavi s tujino (realno povečanje za 0,2 odstotka) komajda okrepili. Naša gospodarstva rast je očitna posledica aktivne fiskalne politike – rasti državne porabe. Zanimivo, da kljub temu ostajamo na ravni javnofinančnega primanjkljaja pod tremi odstotki BDP (tako imenovana maastrichtska meja, dogovorjena na ravni EU). Leta 2023 (podatkov

Od leta 2008 do leta 2023 se je namreč slovenski javni dolg povečal za 35,4 milijarde evrov, skupni javnofinančni primanjkljaj pa za 25,9 milijarde evrov.

za letos še ni) so imeli slovenska država, lokalne skupnosti in skladi socialne varnosti primanjkljaj 2,5 odstotka BDP.

Slovenski javni dolg je konec leta 2023 dosegel 43,7 milijarde evrov ali več kot 69 odstotkov BDP (maastrichtska meja je tu 60 odstotkov). Če pa upoštevamo posojila in druga finančna dobroimetja slovenske države ter pogledamo njen neto dolg, vidimo da smo tudi tu v okviru evropskih meril stabilne članice evrskega območja. Od leta 2008 do leta 2023 se je namreč slovenski javni dolg povečal za 35,4 milijarde evrov, skupni javnofinančni primanjkljaj pa za 25,9 milijarde evrov. Če bi bilo povečanje javnega dolga od leta 2009 do leta 2023 vezano le na kritje javnofinančnega primanjkljaja, bi v Sloveniji konec leta 2023 dolg širše države znašal 36,3 milijarde evrov in bi obsegal 59 odstotkov BDP. Razlika do dejanskega dolga so vlaganja države v banke, gospodarstvo in tujino. V večji meri so se pojavila kot ukrep za odpravo finančne krize leta 2009, ko si je država izposodila in v banke vložila od dve do tri milijarde evrov.

Maja so se v Sloveniji glede na svojo raven v enakem mesecu lani najbolj povečale cene storitev v restavracijah in hotelih (skoraj 7 odstotkov), cene izobraževanja (6 odstotkov), cene zdravstvenih storitev (5,5 odstotkov), cene alkoholnih pijač in tobaka (dobre 4 odstotke), cene stanovanja, vode, električne energije, plina in drugih goriv ter cene storitev v rekreaciji in kulturi (po okoli 3 odstotke). Kljub nadpovprečnemu povečanju je za vse omenjene skupine izdelkov značilno, da se je pri njih inflacija med aprilom in majem znižala. Takšna umiritev

V SLIKI IN BESEDI

Dolenjske Toplice, Ljubljana:

Ob 83. obletnici ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda in državnem prazniku, dnevu upora proti okupatorju, je bila v Ljubljani razširjena slavnostna seja predsedstva ZZB NOB Slovenije s podelitvijo listin in zlatih plaket.

Na prireditvi je predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman predsedniku Občinske organizacije borcev za vrednote NOB Dolenjske Toplice Avgustu Bradaču izročil zlato plaketo ZZB NOB Slovenije, s katero je slovenska borčevska organizacija odlikovala naše občinsko združenje Zveze borcev.

Zlata plaketa, ki se podeljuje za dolgoletno uspešno delo društva pri ohranjanju in negovanju vrednot narodnoosvobodilnega boja 1941–1945, je bila podeljena na pobudo Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto in Pokrajinskega sveta Dolenjska in Bela krajina.

Podeljena plaketa je priznanje za dobro delo vodstva in s tem tudi celotnega društva, saj je vsa leta svojega delovanja pod tem vodstvom ustvarilo svojo prepoznavnost v domači občini in tudi v širši javnosti v Sloveniji.

A. B.

Kamnik:

V Domu kulture v Kamniku je bil 6. aprila koncert ženskega pevskega zbora Kombinat. Do koncerta je prišlo po zaslugi Združenja za vrednote NOB Kamnik Center in še posebej organizatorice Alenke Jevšnik. Bil je nekaj posebnega iz več razlogov. Po skoraj četrto stoletja od ustanovitve zbora so kombinatke prvič gostovale v Kamniku. Kar tri članice zbora so iz Kamnika: Mateja Mavri (zborovodkinja), Mateja Perko in Karmen Mlinar.

Po napovedi programskega vodje doma kulture Kamnik Gorana Završnika in kratke zahvale organizatorke Alenke Jevšnik Dušanu in Miri Papež za vso podporo in pomoč ter obiskovalcem, ki so napolnili dvorano, je sledil nastop, ki se nam bo za dolgo časa vtisnil v spomin. Obiskovalci smo odprtih rok in ušes srkali pesmi in sporočila zbora, sam zbor pa je bil deležen navdušenega odziva občinstva. Članica zbora Petra Vidrih je ne le napovedovala posamezne pesmi, temveč nas je zavzelo, občuteno in natančno popeljala skozi zgodovino pesmi upora in človeškega dostojanstva. Naši aplavzi so njo in pevke večkrat prisilili, da so počakale s svojimi besedami

in ubrano udarnim petjem, sicer jih ne bi bilo mogoče slišati.

Kamnik, še posebej pa občinstvo v dvorani, je bil deležen lekcije iz človeškega dostojanstva, za kar je prvi pogoj pogum za odpor proti krivicam, izkoriščanju in želji, da bi drugi mislili namesto nas, kar se vse pogosteje dogaja tudi dandanes. Hvala ženskemu pevskeму zboru Kombinat, da nam je vsaj za nekaj časa vrnil toplino življenja, voljo in upanje, da naša vsakdanja prizadevanja niso zaman.

Goran Peršin

Ankaran:

Prireditveni prostor na Katarini je spet privabil Ankarancane in druge obiskovalce. Med pokončnimi drevesi le streljaj od morja in rekreativnih površin je organizator, Združenje antifašistov borcev za vrednote NOB in veteranov Ankaran, ob obletnici ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda 27. aprila pripravil dostojno spominsko slovesnost ob dnevu upora proti okupatorju.

Program, ki sta ga zasnovali Darinka Vovk in Dana Kavšček, je profesionalno povezal igralec Rok Matek, v njem pa sta glasbeni del prireditve prevzeli vokalna skupina Kresnik iz Sežane pod vodstvom Mirana Žitka in pevski zbor Osnovne šole Ankaran z dirigentom Igorjem Smolnikom, govorni del pa prav tako ankaranski učenci zadnjega triletja pod mentorstvom učiteljice slovenščine Anje Kolar.

Zbrane je prvi pozdravil Jadran Pišot, predsednik združenja. Sledil je nagovor župana Gregorja Strmčnika, ki je podprto z lastno izkušnjo podoživel spomin na čas nekdanje skupne domovine Jugoslavije, prizadevanja za nastanek Slovenije in njeno poznejšo vključitev v skupnost evropskih narodov. Pri tem je opozoril na težnje in upravičena pričakovanja demokratične javnosti, ki se niso uresničila niti v samostojni Sloveniji niti v širši evropski skupnosti.

Slavnostni govornik je bil upokojeni ravnatelj, nekdanji tajnik in dolga leta gonilna sila Združenja partizanskih učiteljev Primorske Darij Dujmovič. Poudaril je ustanovitev Osvobodilne fronte kot mobilizacijske sile slovenskega naroda v boju za svobodo, strašljivo moč fašizma nekoč in danes, voj-

na žarišča v svetu in licemersko vlogo Zahoda, ko se krvave roke trgovine z orožjem umivajo s humanitarno pomočjo žrtvam vojn. Glavnino svojega govora je posvetil partizanskemu šolstvu na Primorskem, ki je v tem letu tudi v središču pozornosti pri delovanju našega združenja. Šolstvo je bilo v nemogočih razmerah neverjetno dobro organizirano in je z omejenimi

sredstvi ob splošni podpori prebivalstva skušalo popraviti neizmerno škodo, ki jo je italijanski fašizem v dvajsetih letih na oblasti z jezikovnim genocidom prizadejal slovenskemu narodu.

Predsednik Jadran Pišot se je vsem sodelujočim na prireditvi iskreno zahvalil. Posebej je omenil zgledno sodelovanje z Osnovno šolo Ankaran, ki je pod vodstvom ravnateljice Željke Adamčič nepogrešljiva pri številnih prireditvah v Ankaranu, pozabil pa ni omeniti niti Elvina Marsiča, po čigar zaslugi smo vse povedano in zapeto dobro slišali.

Da se po slovesnost ne bi prekmalu razšli, so poskrbeli preizkušeni člani Pero Mijatovič, Edi Šuber, Andrej Semenič, Alojz Gec in drugi.

Neda Zorman

Cerknica:

Na osrednji občinski prireditvi Zdaj zaori pesem o svobodi se spominjamo ustanovitve Notranjskega odreda, dneva upora proti okupatorju, praznika

dela, osvoboditve Cerknice in dneva zmage nad fašizmom.

27. aprila letos so tako številni nastopajoči kot obiskovalci počastili te pomembne zgodovinske dogodke. Na prireditvi so počastili tudi spomin na generala Rudolfa Maistra, s katerim je Notranjska še posebno povezana. Ta veliki domoljub je umrl na Uncu, njegov spomin pa ohranja Notranjsko domoljubno društvo general Maister Urec.

Številni obiskovalci so pozdravili praporščake domicilnih enot in veteranskih domoljubnih društev. Nastopili so Združeni pevski zbori Osnovne šole Notranjski odred Cerknica s podružnicama, recitatorji in instrumentalisti Osnovne šole Cerknica, otroški pevski zbor Vrtca Martin Krpan Cerknica, Komorni zbor Fran Gerbič, Moški pevski zbor Tabor Cerknica, Pevski zbor Dragonarji generala Maistra, Mešani pevski zbor Bloke, Mešani pevski zbor Kulturnega društva Rak Rakek, Ženska vokalna skupina Cluster, Ženska vokalna skupina Sibia, Ženski pevski zbor Lipa, zasedba Inakterra, Zasedba Matilda in Kulturno društvo Godba Cerknica. Slavnostna govornica na prireditvi, ki sta jo povezovala Marijana Breclj in Miha Razdrih, je bila Živa Vidmar, hči publicista, literarnega kritika in častnega doktorja Univerze v Ljubljani, Josipa Vidmarja. Zbrane je nagovoril tudi župan Marko Rupar. Le-tošnja prireditev je navdušila občinstvo v nabito polni športni dvorani v Cerknici.

Tone Urbas, foto: Ljubo Vukelič

Dolenjske Toplice:

Na predvečer dneva upora je Združenje borcev za vrednote NOB Dolenjske Toplice s pomočjo občine Dolenjske Toplice pripravilo proslavo, v avli KKC pa razstavo Kraji spomina – moč in nemoč spomenikov.

Razstavo je postavil in o njej spregovoril profesor doktor Bojan Balkovec, ki je bil tudi slavnostni govornik na proslavi. Vsebinska proslava je bila namenjena otrokom, ki so in še doživljajo vojne grozote, ter pomenu in usodi spomenikov NOB. Udeležence na proslavi je pozdravil tudi domači župan Franci Vovk. Z glasbenimi točkami so nastopili MePZ Dolenjske Toplice, učenka domače šole Ilona Čih Zupančič, na violino je zaigrala Katja Lipičnik, članica glasbene šole Lipičnik, o vzroku nastanka in pomenu lesenega spo-

menika v Podturnu pa je pripovedovala skupina učencev sedmega razreda domače šole. Sledil je film o usodi spomenikov NOB v nekdanji Jugoslaviji. Proslavo je vodila zdaj že upokojenka naše šole, Marija Andrejčič.

Tako film kot razstava govorita o usodi in pomenu spomenikov NOB v Socialistični republiki Jugoslaviji. Prikazani so v besedilu in slikah na panojih. Jugoslavija je veliko pozornosti namenjala spomenikom in drugim oblikam spominjanja na protifašistični boj in partizanski odpor v drugi svetovni vojni. Po Titovi smrti leta 1980 sta protifašistično in socialistično kulturo spomina začeli zamenjevati nacionalistična in fašistična kultura. Vse, kar je bilo povezano z vrednotenjem protifašistične in socialistične preteklosti, še posebej pa umetniška dela, je postalo predmet polemik, političnih napadov in odstranjevanja. Na tej podlagi so se nove države kot tudi lokalne oblasti odločale za rušenje spomenikov, preimenovanje ulic in šol, tudi v naši občini. Rojevati so se začeli lokalni fašizmi. Tudi v Sloveniji so v 90. letih spomenike začeli odstranjevati. Pozneje so jih odstranjevali s pretvezo, da jih bodo obnovili, a se na svoje mesto do zdaj še niso vrnili.

Takole beremo na enem od panojev: »Spomeniki so orodja kolektivnega spomina. Ta se preko njih vzpostavlja, utrjuje in obnavlja. Služijo za oblikovanje in razvoj občutka pripadnosti in identifikacije s skupno zgodovino, včasih pa poudarjajo tudi pomembne osebnosti, ki so najbolj zaslužne za oblikovanje in razvoj naroda in družbe.«

Dragi tovariši, kjer koli bo postavljena ta razstava, je vredna ogleda, nam vsem pa v razmislek o odnosu do spomenikov, zgodovine in kolektivnega spomina.

Helena Miša Kulovec

Bertoki:

Krajevna organizacija Združenja borcev za vrednote NOB Bertoki je 19. aprila v Zadržnem domu v Bertokih pripravila predavanje z naslovom »(Primorski) Slovenci in njihov boj za narodnostni in družbeni obstoj od prihoda v našo domovino do vzpona fašizma (1920) – 1. del«. Predaval je član ZZB in avtor Igor Mravljak, klen mož primorskega rodu in pogledov na svet, ki ga je bilo življenje zaneslo preko dalmatinskih otokov vse do samega konca južnega Jadranskega morja in nazaj do rodne Vipavske doline.

Predavanje je bilo zastavljeno nekoliko drugače, kot so po navadi zastavljena zgodovinska predavanja, torej je precej izhajalo tudi iz izvirnih poročil (zlasti časopisnih, tudi slovenskih čez lužo) tistega časa, kar je tako pričaralo pristen duhovni in fizični svet, stiske in dejanja Primorcev skozi čas. Med drugim je bilo slišati o prvem oboroženem uporu naših prednikov proti okupatorju (2. polovica 8. stol.), ko so se že pojavili prvi domači valjuni (izdajalci), o pravem slovenskem »kralju Matjažu«, prvem uporu Primorcev proti lastni državi (Tolminci), pozabljenem rodoljubnem pomenu kresov ... Pa kje na Slovenskem je bila največja gostota naših čitalnic, katere verze je moral črtati Simon Gregorčič v svoji rodoljubni pesmi »Soči«, koga so svojčas najbolj motili dvojezični napisi v Kopru ... Pa o katoliških duhovnikih s samokresi, zaradi katere slovenske šole je padla neka avstrijska vlada na Dunaju, od kdaj že je vzklil »Trst je naš«? Kdaj je sam duče pisno potrdil, da se na naših tleh govori slovensko in ne italijansko? Odnos pokončnega slovenskega škofa iz Trsta do okupatorjev (1918) brez primere

na Slovenskem. Italijanski iredentistični general s polnimi žepi fig, fizično nasilje italijanskih oblasti nad primorskimi župniki ... Vsiljeno vprašanje, kdo se je prvi bori proti fašizmu. O trdi večletni usodi ujetih slovenskih (avstro-ogrskih vojakov) po zaporih v Italiji. Zakaj so Primorci opustili nošenje klobukov?

Za konec smo poudarili, da se ZZB bori zoper fašizem, takratni in današnji, ne zoper Italijo, pri čemer so naši dolgoletni soborci tudi vsi dobromisleči protifašistični in demokratični prebivalci Italije. Predavanje je poslušala množica poslušalcev, med drugimi tudi tri paralelke devetih razredov Osnovne šole Elvira Vatovec iz Prad. Izpeljano je bilo zaradi prizadevanja in odlične organizacije neutrudnega Gvida Bertoka iz Bertokov.

I. M., G. B.

Črnomelj, Dragatuš:

Na osvobojenem ozemlju v Beli krajini se je od jeseni leta 1943 in vse do maja 1944 zadrževal glavni štab Narodnoosvobodilne vojske, ki mu je poveljeval general Franc Rozman - Stane. V marcu in aprilu 1944 je bil nameščen v Dragatušu, a se je tik pred nemškim bombardiranjem umaknil. Dragatuš je ostal tarča nemške vojske in v letalskem napadu 5. maja 1944

V SLIKI IN BESEDI

je bilo na središče naselja v treh etapah odvženih 120 stokilogramskih bomb, kar je popolnoma izmaličilo podobo kraja. Z bombardiranjem so bile porušene in požgane hiše, lepa šola, občina, župnišče, pošta in cerkev. Z njimi so izginili vse premoženje, spomini in sledi, ki bi lahko pripovedovali bogato zgodovino Dragatuša.

V spomin in opomin, da se vojne grozote ne ponovijo, smo se 5. maja zbrali na slovesnosti v Dragatušu. Da mir ni samoumeven, se je zavedal že pesnik in vsestranski umetnik, doma v Dragatušu, Evgen Cestnik, ki je v eni svojih partizanskih pesmi zapisal:

»Utaplja se v krvi, mržnji vse človeštvo,
zastoni po zvezdi se miru ozira.

Kdaj konec bo svetovnega prepira
in kdaj končano vojne bo prekletstvo?

Ko bodo narodi sveta spoznali,
da zemlja kruha je za vse rodila,
le da deliti prav ga niso znali.«

Alojz Puhek, foto: Jani Pavlin

Kot ob Kolpi:

Srečanje članov in prijateljev Združenja za vrednote NOB občin Kočevje in Črnomelj organizirata obe krajevni organizaciji, Krajevna organizacija ZB Stari trg ob Kolpi in Krajevna organizacija ZB Poljanska dolina. S srečanjem, kulturnim programom in govorniki smo proslavili spomine na dan mladosti – 25. maj, napad na okupatorsko postojanko Stari trg leta 1942 in praznik krajevnih skupnosti Stari trg ob Kolpi.

Program je vodila Katarina Kapš, predsednica Krajevne organizacije ZB Stari trg ob Kolpi. Pozdravni nagovor je imel Pavel Majerle Kukin, predsednik Krajevne organizacije ZB Poljanska dolina. Za začetek je Ivan Vrbanac zaigral na harmoniko, nato so Grajski pevci KŠD Predgrad zapeli Šmalclicjevo pesem Poljanska dolina. Glavni govornik je bil Marjan Kastelic (na sliki), podpredsednik ZB Črnomelj, ki je na kratko orisal zgodovino Poljanske do-

line med narodnoosvobodilnim bojem ter nastanek in pomen dneva mladosti. Nastopili so pevska skupina Sinji Vrh: Martina, Stanko in Anka, Grajski pevci KŠD Predgrad, pevska skupina upokojencev Kočevje pod vodstvom Nine Skebe in ob spremljavi harmonikarja Cirila Skebeta, na koncu kulturnega programa pa so lepo nastopili člani folklorne skupine Kolpa iz Vinice, spremljal jih je Ivan Vrbanc s harmoniko. Druženje ob reki Kolpi se je ob pesmi in smehu nadaljevalo do poznih popoldanskih ur.

Po dvorišču smo nosili štafeto mladosti, imeli lepe pozdravne govore in se spominjali zgodovine nošenja štafete. Dušan Zamida je prinesel zadnjo štafeto palico, ki smo jo nosili po Kočevju. Pozdravne govore so imeli župan občine Kočevja dr. Vladimir Prebilič, podžupan Črnomlja Dubravko Čengija, predsednik UABA Duge Rese, in Jožef Jerman, predsednik Združenja ZB Črnomelj, ki je po pozdravnem govoru predal štafeto podpredsedniku Savjeta za nacionalne manjšine Republike Hrvaške prof. Milanu Vukeliću. Prisotni so bili tudi predstavniki strank in organizacij, ki podpirajo vrednote narodnoosvobodilnega boja, iz občin Kočevje in Črnomelj.

Letošnjo prireditev je obiskalo več kot dvesto udeležencev. V prijetnem sončnem dnevu smo poslušali lepo zapete partizanske, ljudske in narodno-zabavne pesmi, si ogledali predstavitev folklorne iz Vinice, sprejeli smo nove člane v krajevno organizacijo ZB Poljanska dolina. Hvala Milanu Šterku za razstavo zgodovinskih rekvizitov, združenjema ZB Kočevje in Črnomelj za gostinstvo, Turizmu Grand Kolpa za gostinske storitve in prostor.

Pavel Majerle Kukin, Katarina Kapš

Kozjane:

Tisti 13. marec leta 1943 je bil zaznamovan s črnimi oblaki, ko so Kozjane z bojem pogumnih borcev Brkinske čete tkale svobodo in so prebivalci Kozjan občutili bridko težo fašističnega terorja. Kozjane so namreč gorele kar trikrat. 13. marca 1943 je Brkinska četa v bitki pri vasi prebila fašistični obroč. Življenje je izgubilo sedem partizanov. Fašistični teror je že aprila in maja 1942 pobil več domačinov, 200 so jih okupatorji odpeljali v internacijo, požgali so šest vasi.

In letos maja smo tako kot vsako leto spet v velikem številu prišli na komemorativno slovesnost, da se jih spomnimo. Da se spomnimo trpljenja naših prednikov, ki so življenje dali za svobodo. V spomin na ta dogodek je občina Divača 13. marec razglasila za svoj spominski dan. Zaradi vremenskih nepri-

lik v marcu pa proslava že vrsto let poteka v maju.

Tokrat je prireditev potekala brez dežja in temperatura je bila ravno pravšnja.

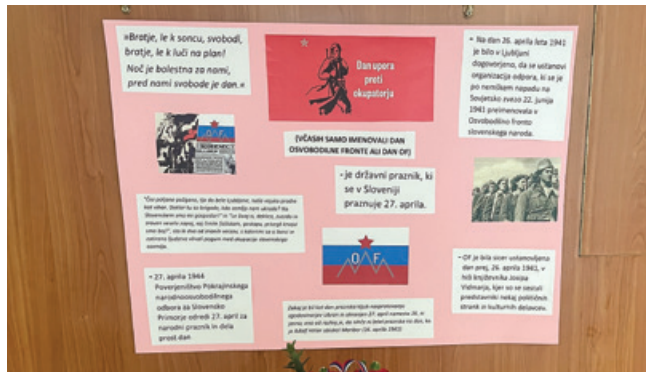
Kulturni program so oblikovali otroci podružnične osnovne šole iz Vrem pod mentorstvom Katje Kovačič in Martina Fabčiča. Igral je Pihalni orkester Divača, peli pa so pevci in pevke obeh mešanih pevskih zborov, iz Divače in Senožeč. Sodelovali so še praporščaki raznih borčevskih in veteranskih organizacij ter Marjetka Popovski s svojo skupino. Pozdravni nagovor je imela naša županja Alenka Štruel Dovgan. Program je povezovala Tjaša Trampuž. Slavnostni govornik je bil Marij Čuk, naš pesnik, pisatelj ter gledališki režiser in kritik na Tržaškem.

Bravo občini, Romani, Tatjani, Anu, Vesni ... za pripravo slovesnosti. Bravo tudi vsem pohodnikom za pohod iz Padeža. Na koncu smo se nekateri še malo družili in poveselili.

Smrt fašizmu!

S. B.

Ljubljana:

V Domu starejših občanov za Bežigradom so ob vходу pripravili stenski časopis, ki je opozarjal na praznik – dan upora proti okupatorju. Stanovalec doma so na kratko opisali vse pomembnejše informacije o prazniku in tudi to, da se je praznik včasih imenoval dan Osvobodilne fronte. Ob informacijski tabli pa je bila tudi vaza s svežim cvetjem.

V domu zelo lepo skrbijo za svoje stanovalec. Pripravljajo jim številne dejavnosti, glasbene prireditve, predavanja za spomin, zabavne igre. Naj spomnimo, da je bil dom zgrajen s samoprispevkom in je bil prvotno namenjen brcem NOB. Najstarejša stanovalka doma naj bi imela 103 leta, med drugo svetovno vojno pa je bila v partizanih.

J. A.

Vrhnika:

V Grabeljškovi dvorani Cankarjeve knjižnice Vrhnika je bila 27. marca skupščina Združenja borcev za vrednote NOB Vrhnika, ki se jo je udeležilo skoraj 50 članov in številni gostje z Vrhniko in iz sosednjih ZB za vrednote NOB. Zbrane je ob odprtju nagovoril predsednik Miran Štupica. Spregovorili so

še: predsednik ZB za vrednote NOB Borovnica in član predsedstva ZB NOB Slovenije Matjaž Ocepek, predstavnik OE Veteranov Vrhniko - Borovnica Jože Zorman, podpredsednik PVD Sever Ljubljana Ivan Škulj, podpredsednica ZB NOB Logatec Nada Čamernik, predsednica DU Vrhniko mag. Fani Al Mansour in v imenu župana občine Log - Dragomer Andrej Jerman Blažič.

Poročila o pestrem in uspešnem delu združenja je podal predsednik Štupica, ki je poudaril udeležbo na proslavi v Dražgošah, praznovanje 102. obletnice rojstva partizana Viktorja Kirna, odprtje mobilne razstave Slovenija v NOB 1941–1945, odprl jo je avtor dr. Martin Premk, organizacijo proslave pri partizanski javki na TV-17, kjer je bil slavnostni govornik Milan Kučan, polaganja venca 22. maja v Gonarsu, organizacijo spominske slovesnosti 17. junija ob 79. obletnici osvoboditve in udeležbo na številnih drugih prireditvah.

Podan je bil tudi program dela, ki se je že polno začel izvajati. Med drugim bodo ponovno postavili spominsko obeležje na Mizi – Log pri Brezovici na kraju, kjer sta se zadrževala Rašiška četa in pozneje bataljon Dolomitskega odreda. Obeležje je bilo uničeno že leta 1991. V predsedstvo ZB NOB Vrhniko pa so izvolili dve novi članici, in sicer Vero Šmajderk in Katjo Klobučar. Sam zbor pa je večkrat popestril harmonikar Tone Stanovnik s priljubljenimi partizanskimi skladbami.

Po končanem zboru pa je sledilo prijateljsko druženje, na katerem so se obujali spomini na lanske dogodke, ki so člane še bolj združili ter s tem pridobili tudi skoraj 20 novih mlajših Vrhničanov.

Simon Seljak

Trebnje:

Združenje borcev za vrednote NOB Trebnje in občina Trebnje sta 19. maja pripravila spominsko slovesnost v počastitev 80. obletnice osvoboditve mesta Trebnje. Zbrane je najprej nagovoril predsednik ZB za vrednote NOB Boštjan Sladič. Med drugim je dejal: »Pred osemdesetimi leti se je v Trebnjem uresničila svoboda, zavladali so relativen mir, solidarnost, enakost, socialna pravičnost in sanje o boljši prihodnosti. Zmagala je partizanska vojska, ki je bila del zavezniških sil, skupaj z njimi pa so po enem letu preg-

nali domačega in tujega sovražnika in osvobodili nekdanjo skupno državo. Postavili so temelje za boljši jutri, svetlejšo prihodnost in tlakovali pot v samostojno državo.«

Ohranjajmo spoštljiv spomin na boj v času druge svetovne vojne ter utrjujmo narodno samozavest, krepimo slovensko državnost in se zavzemajmo za demokracijo, domoljubje in pokončno držo, je pozvala tudi županja Trebnjega Mateja Povhe. »Mlade je treba ozaveščati o pomenu prehojene poti, ki je vodila v samostojnost naše države, in jim hkrati položiti na srce vrednote svobode miru, solidarnosti, enakosti, socialne pravičnosti,« je poudarila.

Slavnostni govornik je bil poslanec v državnem zboru dr. Martin Premk. V svojem govoru je poudaril, da je pomembno negovati spomin na dogodke med narodnoosvobodilno vojno, saj je to naša zgodovina. Pozval je tudi k ohranjanju partizanskih vrednot, kot so mir, svoboda, pogum in tovarištvo. »Danes smo tu, da se spominjamo 80 let od osvoboditve Trebnjega, ki so ga osvobodili Cankarjeva in Gubčeva brigada, pripadniki XV. divizije. Takrat so bili v Trebnjem pripadniki slovenskega domobranstva in SS-policijskih polkov. Ta napad na Trebnje je spadal med pomladanske boje za osvoboditev Suhe krajine. Dogajanje leta 1944 v Sloveniji lahko pravzaprav opišemo kot bitko za železnice in ceste, napad na Trebnje je spadal v ta okvir. Leta 1944 so namreč Nemci nadzorovali samo železniške in ceste povezave, te so bile takrat zanje izredno pomembne. Skozi Slovenijo je vodila fronta oskrbe tako na italijansko bojišče kot na Balkan.«

Na slovesnosti so sodelovali tudi praporščaki in pripadniki 1. spominskega dolenskega bataljona, pred slovesnostjo pa so pri spomeniku žrtev druge svetovne vojne v spominskem parku položili venec člani Skupnosti Cankarjeve brigade.

V kulturnem programu, ki ga je povezovala Mojca Bahun, je bila počaščena tudi okrogla obletnica ustanovitve Partizanskega pevskega zbora, ki je zapel šest pesmi, poleg njih pa so v kulturnem programu sodelovali še Občinski pihalni orkester občine Trebnje, Voranc Mežik, Ita Franjga, Maks Dragaš, Eva Judež in Oskar Zaletelj, vsi učenci Osnovne šole Trebnje, Rebeka Zaletelj, dijakinja Gimnazije Ivančna Gorica, in Danica Franjga.

Boštjan Sladič

Ljubljana, Straža:

Člani ZB za vrednote NOB Straža so se odzvali vabilu veleposlaništva Ruske federacije v Ljubljani in se udeležili slovesnosti in komemoracije pri spomeniku Sinovom Rusije in Sovjetske zveze na ljubljanskih Žalah, ki je

bila 9. maja. K spomeniku in večnemu ognju smo člani Zveze borcev padlim ruskim vojakom, ki so v prvi in drugi svetovni vojni umrli na slovenskih tleh, položili venec in rože. Z Dolenjskega so se dogodka udeležili še člani partizanske spominske čete Franc Rozman - Stane iz Škocjana in skupina upokojenih častnikov Slovenske vojske iz Novega mesta. V Sloveniji živeči Rusi in tudi domačini so po slovesnosti kot simbol nesmrtnega polka spoštljivo prehodili še pot od spomenika do Gramozne jame.

Veleposlanik Ruske federacije Timur Ajvazov je na ruskem veleposlaništvu pripravil sprejem za povabljenе udeležence. Tam so nam postregli ruske narodne jedi in pijače. Gostitelji in gostje smo bili zadovoljni s srečanjem in druženjem.

Branko Đukić

Preža:

Dan upora proti okupatorju smo člani Združenja borcev NOB Kočevje počastili 27. aprila na osrednji proslavi na Preži pri Kočevski Reki. Kot vsako leto je ena delegacija ZB Kočevje položila venec k obeležju v spomin na 16. aprila 1942 ustanovljeni 1. kočevski partizanski bataljon, druga delegacija ZB Kočevje pa se je skupaj s svojci poklonila in položila venec ter prižgala

V SLIKI IN BESEDI

sveče pri spomeniku, ki nas spominja na 16 žrtev, ki jih je okupator iz maščevanja nizkotno in grozljivo pobil 27. aprila 1942.

V lepem sončnem vremenu se nas je poleg župana občine Kočevje dr. Vladimirja Prebiliča in obeh podžupanov, Andreja Mladenoviča in Gregorja Koširja, zbralo več kot 230 udeležencev in preživeli smo prijetne trenutke ob poslušanju bogatega kulturnega programa, v katerem so sodelovali pevci Moškega pevskega zbora Svoboda Kočevje, Pihalnega orkestra Kočevje, recitatorke Irena Maržič, Živka Komac z vnukinjo Nejo, Vladka Gal Janeš in Slavica Marinkovič, ki je na harmoniki spremljala hčer Milo. Ves program je suvereno in občuteno povezovala Barbara Čampa Janeš.

Slavnostni govornik župan dr. Vladimir Prebilič je kot zgodovinar govoril o stoletnih bojih in uporih slovenskega naroda za preživetje med romansko in germansko jezikovno skupino. Nadaljeval je kot politik in med drugim poudaril, da so različna obdobja na različne načine preizkušala slovenski narod, značilnost ravnanja vseh pa je, da smo znali pravilno odgovoriti na prepreke in težave ... Slovenski narod se že dalj časa poskuša razdvojiti na številne načine s pomočjo parcialnega prikazovanja ali celo potvarjanja zgodovinskih dejstev tako v preteklosti kot dandanes, vendar nam naši predhodniki nenehno sporočajo, da samo združeni lahko uspemo. Končal je kot državljan in oče ter dejal, da so nam

naši predniki zapustili največ: zapustili so nam svobodo in možnost odločanja o lastni usodi. To odgovornost imamo danes mi do njih in do naših zanamcev. Življenje v demokraciji od nas pričakuje dejavno odzivanje na dogajanje na političnem parketu. Zgolj kritika v zavetju doma, bojkot volitev in pritoževanje niso prava rešitev. Kakšen bi bil izid vojne, če bi osvobodilno gibanje le grajalo okupacijo domovine in ne bi šlo v boj?

Nič ne more in ne sme biti težko za tisto, kar so morali preživeti in s krvjo plačati naši predniki. Zato ponosno visoko dvignimo glavo, prevzemimo odgovornost, zavijajmo rokave in se angažirajmo, da naredimo našo Slovenijo uspešno, varno in predvsem prijetno domovino za nas in naše zanamce!

Zlatica Arko

Vrhnika:

V predverju Cankarjevega doma na Vrhniku je bilo 16. aprila odprtje razstave Okupacijske meje o mejah med drugo svetovno vojno, ki so delile takratno Slovenijo. Razstava je bila prikazana na dvajsetih panojih in je le del večletne raziskave v sliki in besedi o dogajanju na začetku druge svetovne vojne. Ob tem je treba poudariti, da te zgodovinske dogodke iz tistega časa raziskuje Filozofska fakulteta Ljubljana. Ob odprtju razstave sta predavanje in odgovore na vprašanja prisotnih izvedla dr. Božidar Flajšman in dr. Bojan Balkovec. Prireditev je organiziralo Združenje borcev za vrednote NOB Vrhnika s pomočjo ZIC Vrhnika in Muzejskega društva Vrhnika.

Zbrane je prvi nagovoril predsednik ZB NOB Vrhnika Miran Stupica, ki je predstavil predavatelja in glavna organizatorja mobilne razstave. Vodja Cankarjevega doma Tatjana Oblak Milčinski je povezovala celotno prireditev, ki sta jo na kitarah popestrila učenca glasbene šole Rok Sodja in Jurij Lekšan. Na koncu so sledila zanimiva vprašanja in mnenja, ki so nakazovala tudi današnja razmišljanja in dogodke, kaj lahko prinese vojna v Ukrajini in Izraelu, zato je potreben mir, mirno življenje brez vojn in sovraštva.

Simon Seljak

Sredgora, Črmošnjice:

V svojem letnem delovnem programu ima Društvo za vzdrževanje partizanskih grobišč v Rogu tudi nalogo, da njeni člani zadnjo soboto pred dnevom upora obiščejo in uredimo grobišča v Kočevskem rogu. Tu v roških gozdovih so našli svoj večni mir tisti, ki jih je sredi boja za svobodo iz okov tujih zavojevalcev in domačih izdajalcev doletela neizprosna smrt.

Letos 20. aprila smo se zbrali člani iz novomeškega in kočevskega okolja, bilo nas je nekaj čez 30, žal pa so Belokranjci manjkali z opravičilom, da bodo spomenike iz belokranjskega dela Roga uredili sami. Razdelili smo se v tri skupine in se v kombijih odpeljali na vnaprej določene lokacije. Skupina, v kateri sem bila tudi sama, je dobila nalogo, da opravi delo na belokranjski strani.

Najprej smo se ustavili na Novem Taboru pri Črmošnjicah, kjer so na pokopališču pokopani neznani borci. Spomenik je nujno potreben obnove, zaseditve in novega peska. V Srednji vasi pri Črmošnjicah je v bližnjem gozdu grob Bogomila Ivančiča. Na Planini pod Mirno goro na pokopališču počiva partizan Drago Marin. Tudi ta dva groba bo treba jeseni na novo zasaditi.

Nadaljnja pot nas je pripeljala do naravnega kamna, postavljenega v spomin zdravniku dr. Alojzu Mihelčiču. Ob cesti Planina–Ponikve stoji granitna plošča, na kateri je zapisano, da je bil v bližini pokopan Franc Rozman - Stane, v Sredgori stoji spominsko obeležje iz dveh izlizanih naravnih kamnov, posvečeno dvema borkama, sestrama Tončki in Slavki Troha (na sliki), ki so ju na tem kraju pokončali domači izdajalci. Obiskali smo tudi grobišče Vinica, kjer so pokopani partizani, umrli v bližnji partizanski bolnici Vinica. Iz okolice vseh obeležij je bilo treba odstraniti listje, odpadle veje in vejice, grobove pa tudi opleti, pobrati in pospraviti smeti okoli obeležij, pomesti grobove in pograbiti pesek. Namesto sveč (plastika in možnost požara) smo k obeležjem položili cvetje in umrle počastili z besedo in minuto molka.

Tovariško srečanje z malico je sledilo pri Polharski koči na Pogorelcu, kjer se je udeležencem za opravljeno delo zahvalil predsednik društva Jože Florjančič. Skrb za naše spomenike je naša dolžnost. Je tudi krik, naj jim ne prisojamo napak, ki so se dogajale v imenu boja za svobodo med vojno in po njej – oni so umrli že davno prej, piše v knjigi Da bi v pozabo ne zbrisal jih čas. Da, ni jim bilo žal dati življenja za boljše življenje poznejših rodov.

Helena Miša Kulovec

Senožeče:

Društvo TIGR Primorske je tudi letos pri spomeniku Danila Zelena v Senožečah pripravilo tradicionalno slovesnost, posvečeno obletnici smrti vojaškega vodje organizacije TIGR Danila Zelena, po rodu iz Senožeč, ki je 13. maja 1941 padel na Mali gori nad Ribnico. O liku tega domoljubnega in narodnega junaka je prav na 83. obletnico smrti spregovoril predsednik Društva TIGR Primorske Gorazd Humar. Orisal je letošnjo slovesnost na Mali gori, kjer je četa garde Slovenske vojske položila venec. Spopad na Mali gori

je močno odmeval, saj je bil to prvi oboroženi spopad med pripadniki okupatorjevih oboroženih sil in slovenskimi domoljubi po italijanski zasedbi Ljubljanske pokrajine.

Slavnostna govornica je bila ravnateljica Osnovne šole dr. Bogomirja Magajne v Divači, Damjana Gustinčič, ki je poudarila, da spomin na Danila Zelena in njegove vrednote živi med šolarji. »Vrednote, za katere je živel, odnos do jezika, kulture, umetnosti, narodne zavednosti in svobode tudi v naši šoli ohranjamo z vzgojo in izobraževanjem. Sodelujemo na komemoracijah v spomin na padle borce, proslavah ob 8. marcu, proslavah Društva Dobrič, spominskem dnevu v Dolenji vasi,« je med drugim poudarila Gustinčičeva. Delegacije so ob prisotnosti praporščakov polagale vence pred Zelenov spomenik. V kulturnem programu pa so poleg recitatorja in napovedovalca Igorja Rojca sodelovali še učenci domače podružnične šole in flautistki Nina Adam in Karin Može Pavlin. Predsednica krajevne skupnosti Senožeče Ksenija Knez Regent je v uporabo predala obnovljen spominski park Pri kalu, ki so ga preuredili na pobudo domačina, vodje praporščakov in veterana vojne za Slovenijo Bruna Kocjana, ob finančni podpori divaške občine in županje Alenke Štruelc Dovgan.

Slovesnost so sklenili s pesmijo Vstajenje Primorske in ogledom razstave o zgodovinski poti protifašističnega upora Primorcev med obema vojnama. Razstava je nastala v organizaciji Društva Tigr v sodelovanju z Narodno in študijsko knjižnico iz Trsta. Zasluge za to ima poleg Humarja tudi prof. Milan Pahor, predsednik Koordinacijskega odbora bazoviških junakov. Razstava je januarja letos prvič gostovala v Evropskem parlamentu v Bruslju. Ob družnji so domače gospodinje Aktiva žena ponudile odlične sladice.

Olga Knez

Straža pri Novem mestu:

Krajevna organizacija ZZB NOB Straža pri Novem mestu je za svoje članice in člane ter občanke in občane 9. maja pri spomeniku v Vavti vasi pripravila krajšo slovesnost v počastitev dneva zmage nad nacizmom in fašizmom oziroma dneva Evrope. Slavnostni govornik, tovariš Andrej Radešček, ki tudi vodi ZZB NOB Straža, je v svojem govoru orisal čas izpred osemdesetih let. V kulturnem programu je sodeloval Mešani pevski zbor pod vodstvom Mitje Bukovca, ki je zapel tri pesmi: Stoji tam v gori partizan Zdravka Tavčarja v priredbi Radovana Gobca, partizansko ljudsko Počiva jezero v tihoti in pesem revolucionarjev Bratje, le k soncu svobode. Sledili sta dve recitaciji učenec domače osnovne šole Vavta vas. Nika Vurušič Žmavc je recitirala Pomladnih sap osvežujoči hlad Franceta Kosmača, Eva Savnik Starešinič pa Svobodi naproti Evgena Cestnika. Na koncu sem še sama recitirala Pomladni sonet Karla Destovnika - Kajuha.

Vsekakor je krajevna organizacija ZZB NOB poskrbela za zavedanje, da svoboda ni samoumevna, in za ohranjanje spomina na tiste težke čase.

Marija Andrejčič

DOGODKI Andraž nad Polzelo

Enakopravnost, sodelovanje, zaupanje

Predsednica Republike Slovenije in vrhovna poveljnica obrambnih sil Nataša Pirc Musar je bila slavnostna govornica na tradicionalni slovesnosti, poimenovani Dan slovensko-ameriškega prijateljstva in zavezništva, ki je bila 11. maja v Andražu nad Polzelo. V spomin na padle člane posadke zavezniškega ameriškega bombnika B-17 je predsednica k spominski plošči položila tudi venec.

Letos mineva 80 let od strmoglavljenja ameriškega bombnika B-17 v Andražu nad Polzelo. Sestrelitev sta preživela dva ameriška letalca, preostalih osem članov posadke je bilo pokopanih na pokopališču v Andražu, pozneje pa so bili njihovi posmrtni ostanki prekopani. Leta 2014 je občina Polzela ob 70. obletnici v spomin na sestreljeno posadko postavila spominsko obeležje. Tradicionalna slovesnost se praznuje kot dan prijateljstva med državama in tudi v spomin na padle ameriške letalce in vojsake v Sloveniji ter naše zavezništvo med drugo svetovno vojno.

Predsednica republike in vrhovna poveljnica obrambnih sil se je v slavnostnem govoru poklonila padlim članom posadke, pogumu ljudi pri skupnem boju proti nacizmu in fašizmu ter zavezništvu med narodi. Po njenih besedah je Andraž nad Polzelo postal simbol prijateljstva in zavezništva med dvema narodoma in državama, ki sta se pred osemdesetimi leti skupaj borila proti fašizmu in nacizmu, zato se je zahvalila krajanom in krajanom, da tako spoštljivo in redno ohranjajo spomin na ta dogodek, ki je postal temelj slovensko-ameriškega prijateljstva in zavezništva.

Skoraj 80 let po koncu druge svetovne vojne se zdi, da nekateri še vedno ne razumejo nesmiselnosti vojne ter nenadomestljive vloge multilateralizma, spoštovanja mednarodnega prava in človekovih pravic za mirno reševanje sporov – v Ukrajini,

Gazi, Izraelu, Sudanu in povsod po svetu. Predsednica Pirc Musar je zato spet poudarila vlogo Organizacije združenih narodov in obsodila nespoštovanje, s katerim se organizacija spopriema v sedanjih mednarodnih okoliščinah. Spomnila je na zaveze iz Ustanovne listine Združenih narodov in navzočim sporočila, da so najtrdnjše prijateljstva med narodi utemeljena na enakopravnosti, sodelovanju in zaupanju. »Za medsebojno razumevanje in trajnost rešitev v krizah je pomembna vključenost vseh vpletenih subjektov, tudi žensk, v postopke pogajanj in odločanja. Vključenost, spoštovanje, zaupanje in razumevanje so temeljni pogoji za trajno stabilnost v svetu,« je dejala predsednica republike.

»Z ameriški in drugimi zavezniškimi silami smo se bojevali z ramo ob rami. Številne Slovenke in Slovenci so kljub nevarnosti za lastne družine nesebično pomagali zavezniškim borcem in pilotom. Tako sta jim velevala srce in človečnost,« je še povedala in dodala, da nas kljub velikanski geografski razdalji z Združenimi državami Amerike povezujejo močne zgodovinske vezi in sodelovanje na številnih področjih, predvsem v okviru zavezništva NATO.

Zbrane sta nagovorila tudi veleposlanica Združenih držav Amerike v Republiki Sloveniji Jamie Lindler Harpootlian in župan občine Polzela Jože Kužnik. V počastitev dneva slovensko-ameriškega prijateljstva in zavezništva je občinstvo spremljalo prelet letal Slovenske vojske.

UPRS, foto: Daniel Novakovič/STA

■ V METEŽU ZGODOVINE *Višnja Gora*

Kako smo se šolali med drugo svetovno vojno

Kraljevina Italija je med drugo svetovno vojno okupirala Ljubljano, Notranjsko in Dolenjsko z Belo krajino. Na tem ozemlju je 3. maja 1941 ustanovila Ljubljansko pokrajino. Glede šolstva je bilo v 6. členu odloka italijanske kraljeve vlade določeno: »Za osnovni pouk bo obvezna slovenščina.« 21. maja 1941 je visoki komisar Emilio Grazioli izdal odlok o uvedbi »rimskega pozdrava« tudi za učence v šolah.

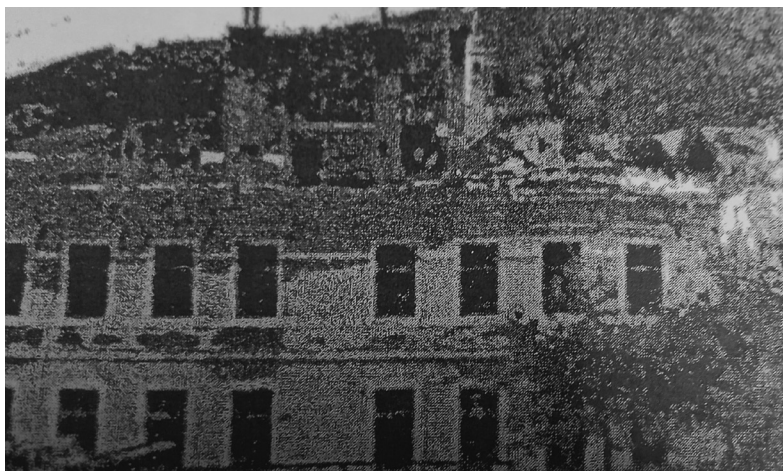
Moje šolanje se je začelo v šolskem letu 1941/42 v osnovni šoli v Višnji Gori, ki je bila tedaj šestrazredna z dvema ponavljalnima razredoma. Naj omenim, da je bil tedaj eden izmed učiteljev tudi Edo Turnher, pozneje partizan Primož, ki je bil leta 1943 izvoljen za poslanca v kočevskem zboru odposlancev slovenskega naroda in v novembru 1944 tudi za člana izvršnega odbora Osvobodilne fronte.

Šolsko leto se je vedno začelo z mašo, šolski pouk pa z »rimskim pozdravom« in molitvijo. Pouk in tudi življenje v letu 1941 in prvih mesecih leta 1942 sta potekala na ustaljen način. Italijani so za odrasle prebivalce uvedli osebne izkaznice, dovoljeni pa so bili še vedno tudi obiski Ljubljane. Pozimi 1941/42 so celo smučarji iz Ljubljane z vlakom prihajali na Polzevo.

Stanje pa se je spremenilo, ko so se po okoliških hribih pojavile partizanske čete, ki so napadale italijanska vojaška vozila in vlake. Tako je partizanska patrulja 13. marca 1942 napadla na Stehanu italijanski avtomobil ter ubila italijanskega vojaka in podoficirja. Italijani so iz maščevanja požgali več hiš na Spodnjem Brezovem. V vojaškem avtomobilu na Pristavi nad Višnjo Goro so borci II. grupe odredov ustrelili dva italijanska vojaka. Italijani so iz maščevanja požgali vas Pristavo.

V noči s 3. na 4. junij 1942 je II. grupa odredov ob pomoči nad 450 zaščitnikov izvedla veliko prehranjevalno akcijo iz italijanskega skladišča v Višnji Gori. Partizanska patrulja je ob tej priliki v osnovni šoli snela z zidov slike kralja in cesarja Emanuela in dučerja ter jih uničila. Preden so zapustili zadnjo učilnico, so zapisali v razrednico: »Obisk partizanov – 4. junija 1942.«

Zaradi partizanskih akcij so Italijani odpeljali v internacijo več družinskih članov oseb, ki so imele svojce v partizanih, Višnjo Goro pa so ogradili z bodečo žico, podobno kot so to 23. februarja 1942 storili v Ljubljani. V drugi polovici leta 1942 so nastale tudi postojanke MVAC (Prostovoljna protikomuni-

stična milica) na Polici in Hudem pri Ivančni Gorici. Prihajalo je do bojev med partizani in privrženci MVAC. Hoja otrok iz vasi v šolo je postala nevarna, zato so večkrat ostajali doma.

Leto 1943 je prineslo obilo sprememb. 25. julija 1943 je odstopil Mussolini, 8. septembra 1943 je kapitulirala Italija, italijanska vojska je zapustila Višnjo Goro, vanjo so prišli partizani. Za poučevanje šolskih otrok so 15. septembra 1943 v kraju živečim učiteljem izdali dekrete o zaposlitvi. Prirejati so se začeli tudi mitingi, na katerih smo deklamirali in peli tudi šolski otroci. Skojevke so nas sprejemale v

pionirje ter nam šivale partizanske kape z rdečo zvezdo.

Med pripravo na začetek pouka 1943/44 pa je Višnjo Goro doletela strašna nesreča. 22. septembra 1943 so nemška letala bombardirala mesto in povzročila devet smrti, med mrtvimi so bili štirje otroci in dve ženski, nastala pa je tudi velika gmotna škoda. Na osnovni šoli so bila razbita vsa okna in opeka na strehi, tako da ni več omogočala izvajanja pouka. Partizanska oblast je zato odredila, da se šolski pouk 1943/44 začne v Codelljevemu gradu.

V začetku novembra 1943 se je na našem območju začela velika nemška ofenziva in naše šolanje

je bilo prekinjeno. Nato je 11. oktobra 1943 sledila Odredba Glavnega štaba NOV in POS o uničenju objektov, ki bi lahko služili sovražni vojski, zato je Cankarjeva brigada 1. decembra 1943 požgala Codelljev grad, stavbo okrajnega sodišča in osnovno šolo v Višnji Gori. Naše ozemlje je bilo nato pozimi in spomladi 1944 večinoma pod partizansko oblastjo in potrjeno občasnim napadom domobrancev, ki so ga 28. maja 1944 tudi zasedli in tu ostali do 6. maja 1945. Rednega šolanja ni bilo več, občasno pa je potekalo, predvsem za otroke iz mesta, v prostorih posameznih gostiln. Učiteljice, ki so ostale v Višnji Gori, so samoiniciativno organizirale šolanje posameznih učencev na svojih domovih. Njihovo delo so naši starši plačevali z domačimi pridelki (krompir, moka, meso in sadje), saj denarja takrat niso imeli.

Po koncu vojne so šolske komisije ugotavljale, v kolikšni meri se lahko posameznemu učencu priznata medvojni pouk. Meni sta bila priznana tretji in četrti razred osnovne šole, tako da sem se jeseni 1945 lahko vpisal v redni peti razred. Pouk pa se je zaradi dokončanja potrebnih popravil na osnovni šoli začel šele decembra 1945.

Franc Godeša

■ DOGODKI *Koroški Selovec*

Mučeniška smrt mladega partizana

Huda je bila zima januarja 1945. Takrat je zapadlo ogromno snega. Sedem mladih mož, pretepenih in bosih, brez iskric upanja, si je tistega dne utiralo pot iz Dobrij na posvečeni prostor pri sv. Neži na Koroškem Selovcu. Njihovi zadnji dnevi življenja, skoraj na pragu svobode, so potekali v neizmerni bolečini, ki si jo danes s še tako bujno domišljijo težko predstavljamo.

Za njimi so bile grozote gestapovskega zavora v Dravogradu, pred njimi pa nečloveško trpljenje, ko so si po ledu in snegu utirali pot do kraja svoje mučeniške smrti. Med njimi je bil tudi šestnajstletni Juričev Drejček.

»Ravno nasproti moje celice v zaporu v Dravogradu je bila na

hodniku tabla in na njej s kredo napisana imena. S strahom sem vsak dan gledal nanjo, kako so se menjavala imena. Vse se je dogajalo izredno hitro, kot da se tem našim mučiteljem nekam mudi. Novi zaporniki so prihajali, stari odhajali. Kam? Domov ne. Tudi v taborišča jih takrat v glavnem niso več pošiljali. Bilo je decembra 1944 in januarja 1945. Danes vemo, kam so odhajali. Okrog Dravograda so njihovi znani in neznani grobovi! Večkrat sem bil med tistimi, ki so jih klicali iz celice, vedno sem mislil, zdaj pa je prišla moja smrtna ura. Ob enem izhodu iz celice sem na hodniku srečal Drejčka, oba sva bila doma iz Dobrij pri Ravnah na Koroškem. Celo spregovorila sva lahko nekaj

besed. Zaupal mi je, da ima hude glavobole, ker ga je gestapovec vrgel ob zid. Zaprt je bil v temi, v celici brez oken. Drugič sva se videla, ko so nas tri vlekli s seboj na hajko na Ojstrico. Bili so esesovci in vojaki wermachta. Ko smo prišli v gozd, so nam dali kramp in lopato. Prepričani smo bili, da gremo sebi jamo kopat. Bil sem čisto otrpel, ne da se opisati, kaj sem takrat doživljal. Spomnim se le, da sem pomislil, da mati ne bo nikoli zvedeli, kje sem pokopan. Nato pa so prinesli druga dva nesrečneža in ju pred nami ustrelili, mi pa smo ju morala zakopati. Nas pa so nato peljali skozi ves Dravograd in nas kazali, češ, spet smo dobili tri partizane. Čez nekaj dni, ko so zavezniki bombar-

diral most čez Dravo, so spet prišli po mene in tudi Drejčka. Peljali so naju do mosta in nama pokazali dve jamici v mehkem peščenem nasipu, kjer se je svež sneg močno razpršil, in rekli, da so notri neeksplozirane bombe. Ukazali so nama, da jih izkopljemo. Oni so šli v dobro varovan zaklon. Začela sva kopati, histerično sva se smejala in se pogovarjala, kako se bova enkrat spominjala te rabote. Ko sva jih našla skoraj meter globoko, naju je gestapovec poklical k sebi in vprašal, ali jih znava razminirati. Pa je Drejček rekel, da ne. Gestapovec ga je tako udaril, da je odletel daleč po tleh. Jaz si nato nisem upal nič reči. Dal mi je pribor za razminiranje. Prvič mi ni uspelo, pa sem moral še enkrat

k bombama. Takrat me je resnično imelo, da bi detonacijo kar pri bombi počakal. Pa sem le šel stran in eksplozija je drugič uspela. Takrat sem Drejčka zadnjikrat videl. Šele po osvoboditvi sem izvedel, kje in kako je končal, čeprav sem globoko v sebi točno vedel, kaj se je z njim zgodilo, ko ga v zaporu ni bilo več. Jaz sem moral še nekajkrat na raboto, verjetno so mi prizanašali z usmrtitvijo, ker sem bil precej pri močeh za delo. In takrat so bili trenutki, ko sem se moral s silo ubraniti misli, da nisem manj vredno bitje od tistih, ki mi delajo to zlo. Na koncu mi je usoda prizanesla, dočakal sem težko pričakovano svobodo.«

(Po pripovedovanju očeta Ivana) **Marijan Lačen**

■ DOGODKI *Odkrili spominsko ploščo*

»Zlo postaja del vsakdana«

Ob 80. obletnici množičnih deportacij lendavskih in prekmurskih Judov v taborišča smrti je bila v lendavski Sinagogi spominska slovesnost, na kateri je poleg mnogih uglednih gostov sodelovala tudi slovenska predsednica dr. Nataša Pirc Musar. Kot slavnostna govornica je spomnila na izgon tedanjega judovskega prebivalstva iz Lendave in širšega Prekmurja. »Redki so preživeli in zelo malo se jih je odločilo vrniti v domači kraj. Šest milijonov judovskih žrtev holokavsta je več en opomin človeštvu, kam lahko vodita nestrpnost in sovraštvo do drugega. Danes, 80 let pozneje, se zdi, da to zlo postaja del vsakdana. Spet smo priče nesprejemanja drugačnega.«

Spominsko ploščo sta odkrila predsednica republike dr. Nataša Pirc Musar in lendavski župan Janez Magyar. (Foto: Marjan Toš)

Spominska slovesnost z odkritjem spominske plošče na mestu nekdanje judovske šole je bila polna simbolike in dostojanstvenega spominjanja na ljudi, ki so v Lendavi in vsej pokrajini ob Muri pustili vidne in globoke sledi. S tem dejanjem se je v javni in zgodovinski spomin vrnila tudi nekdanja lendavska judovska šola, ki je bila porušena leta 1999 kot edinstven biser judovske dediščine na Slovenskem. Odkrila sta jo predsednica Slovenije in lendavski župan Janez Magyar. S tem tudi pietetnim dejanjem je dolg do nekdanjih someščanov vendarle poravnal. Ne smemo namreč pozabiti, da toliko judovskega, kot

se je ne glede na »sramotno porušitev« nekdanje judovske šole vendarle ohranilo v Lendavi, ni nikjer na Slovenskem. Sinagoga, po obnovi v drugi polovici 90. let minulega stoletja in uradno odprta 20. septembra 2002 z Muzejem holokavsta, judovsko pokopališče v Dolgi vasi in tlakovci spomina pred hišami v nekdanji Glavni ulici, kjer so nekoč živeli lendavski Judje, so neprecenljiva dediščina. S svojim izročilom in sporočilom potrjujejo zgodovinsko vlogo in pomen Judov v Lendavi in celotnem Prekmurju. Povsod so pustili globoke sledi.

Marjan Toš

Dravograd

*Ko noč na zemljo poleže
in nad mestom luči se prižgo,
tihu mojih misli mreže
nad življenjem tvojim se razpno.*

*Dravograd na meji domovine,
viharjem mnogim stal si v bran,
skoz čase mračne zgodovine
dočakal si svobode dan.*

*Kot silna reka Drava
življenja žene tok,
blagor tvoja le bo prava,
ki bo delo tvojih rok.*

*Dravograd na meji domovine,
viharjem mnogim stal si v bran,
skoz čase mračne domovine
dočakal si svobode dan.*

Vlado Mrzel

SPOMINI Ranko Cukrov

V otroštvu zapornik in interniranec

Rodil se je zgodaj zjutraj (zato ime Ranko) 31. julija 1941 v vasi Šepurine, ko so otok Prvič že zasedli italijanski okupatorji. Prvič je bil skupaj z otokom Zlarinom pomemben branik Šibeniškega kanala in vojaškega pristanišča. Prebivalci otoka Prvič in okolice so se že takoj uprli, saj so bili uporniki in begunci že iz časa turških vpadov, v 15. in 16. stoletju.

Po okupaciji so kleni Dalmatinci organizirali odpor, med prvimi je bil Rade Končar. Na otoku so se uporili proti okupatorju pridružili tako rekoč vsi vaščani, tudi vaški duhovnik, ki so ga pozneje izdali in zato so ga Italijani likvidirali. Rankov oče je bil v partizanih, mama pa je bila kurirka na območju Vodice in Šibenika. Pri partizanih sta bila tudi dva materina brata, vsa družina pa je sodelovala v odporu. Mater kurirko je izdal domačin, prijel so jo na posestvu pri Vodicih in jo na procesu maja 1942, ko je imel Ranko deset mesecev, obsodili na smrt. Obsodbo so spremenili v dosmrtno ječo, saj je sina še dojila, tako da je bil skupaj z njo zaprt v

ječi. Ko je shodil, so Ranka hoteli materi odvzeti in ga dati v vzgojo v »Balillo«, fašistično vzgojno organizacijo za otroke in mladostnike, da bi ga prevzgojili v »malega fašistka«. Mati je bolj kakor z besedo z gesto pokazala, da bi raje umorila otroka, kakor da bi jim ga prepustila. Vseeno so ji ga vzeli in ga poslali na otok Zlarin, kjer je bilo koncentracijsko taborišče. Rankovo mater pa so premestili v zapor La Giudecca v Benetkah, kjer je bila zaprta skupaj z Vido Tomšič in drugimi slovenskimi ženskami upornicami.

Po kapitulaciji Italije se je Ranko z Zlarina vrnil na Prvič, a je bila domača hiša prazna. Tako je bival pri sosedih, pri babičini sestri in nazadnje pri babici po materini strani, kamor se je vrnila tudi mama. Stara mati po očetovi strani je bila namreč z njegovim dve leti starejšim bratom internirana na otoku Molatu, kjer je bilo podobno taborišče kakor na Rabu. Tudi starejšega brata so Italijani hoteli vtakniti v fašistično prevzgojno taborišče. Nazadnje so ju z babico zaprli v nekdanji samostan Loreto pri Anconi.

Janko Cukrov

Po kapitulaciji Italije sta se babica in brat peš odpravila proti Reki. Pot je traja kar 93 dni, od septembra do konca decembra 1943. Da ju je lahko preživljala, je med potjo tudi delala. Preko Trsta sta le prispela do Reke, od tam pa z ladjami do Senja, Zadra in končno domov, na Prvič. Kot vdova po padlem vojak iz prve svetovne vojne se je babica še pred drugo svetovno vojno preživljala s pranjem za šibeniško

gospodo in pletenjem, kar je nadaljevala tudi po vrnitvi domov na Prvič. Rankov oče se nikoli ni vrnil domov. Padel je dan pred kapitulacijo Italije v boju s črnosrajniki pri Primoštenu. Na tem kraju je bil po vojni postavljen spomenik, ki pa so ga po letu 1991 podrli. Do danes ga niso postavili nazaj!

V nadaljevanju vojne so se na Prviču in Zlarinu utrdili Nemci. Otok so leta 1944 bombardirali Angličani. Takrat so uničili manjšo bojno ladjo, zraven pa porušili še štiri hiše.

Vas Šepurine so imenovali »mala Moskva«, saj je 120 vaščanov padlo v partizanih in 40 ljudi umrlo v taboriščih. Skoraj vsaka hiša dala vsaj enega padlega ali umrlega vaščana. Mamin brat je padel pri Kninu leta 1944 v bitki za osvoboditev tega mesta. Iz samostana, pod katerim je bitka potekala, so patri po borbah polivali vroče olje in vrelo vodo. Preživeli borci so nadaljevali pot proti Otočcu, tam pa je Rankovega strica zadela granata. Drugi mamin brat, ki je po vojni prišel v Ljubljano, pa se je boril na Sutjeski in bil tam ranjen.

Novembra leta 1949 sta mama in osemletni Ranko prišla v Ljubljano k maminemu bratu, ki je bil zaposlen na ekonomatu vojaške bolnice. Mama je delala kot bolničarka in opravljala druga priložnostna dela. Tam je spoznala tudi drugega moža. Veliko so se selili po Ljubljani in dalj časa živeli v Rožni ulici, kjer je Ranko prijateljeval tudi z brati Lorenz, na koncu pa na Gornjem trgu. Najprej se je Ranko šolal kot vajenec pri Elektro signalu, nato na elektrogospodarski šoli in leta 1973 končal izredni študij za organizatorja rekreacije in se zaposlil kot sekretar Športne zveze v Domžalah, kjer živi od tega leta. Je član ZB za vrednote NOB Domžale, Krajevna organizacija ZB Simona Jenka.

Zdi se, da Ranko svojega težkega otroštva nikoli ni občutil kot travmatično, saj je veder in optimističen človek. Vse, kar si želi, je, da bi njegovi vnuki in mladi bolje razumeli, zakaj so se njihovi predniki tako množično uprli okupatorskim zavojevalcem.

Manica Perdan Ocepek

SPOMINI Metlika, julij 1944

»Pobijali so, ropali, posiljevali, požigali«

Strahote vojne sem doživela kot štiritletno dekletce. Sestra je imela takrat šest, brat pa osem let. V okolici moje rojstne Metlike so v juliju leta 1944 potekali srditi boji. Ofenziva na Žumberak in Belo krajino je bila zadnja faza nemške operacije Dinkirchen, njen cilj je bil razbiti moč slovensko-hrvaških partizanskih enot na Žumberku in v okolici, potisniti partizanske enote čim dlje od prometnih žil, uničiti baze, bolnišnico, zavzeti mesto Metlika in celotno osvobodeno ozemlje.

Sovražnik je bil po številu vojakov, artilerijsko in letalsko veliko močnejši. Pridružili so se mu ustaši iz Ozlja, domobranci in pobesneli kozaki. Zvečer 15. julija so se sovražne sile približale Metliki. Glede na splošno stanje je bila prednostna naloga rešiti in skriti ranjene iz Žumberka na varno območje Korduna. Od 11. do 15. julija so se bili hudi boji za obrambo Metlike in Bele krajine, ki je bila središče slovenskega osvobojenega ozemlja. Na nekaterih delih obrambe je sovražniku uspelo zlomiti odpor in vdreti v mesto. Poveljniki so vojakom dali popolno svobodo. Pobijali so, ropali, posiljevali, klali in požigali. Pobijali so tudi živino in svinje, če jih niso mogli odpeljati s seboj.

Medtem ko so bombniki odvrgli svoj zli tovor na okoliške vasi, je Metlika že gorela skoraj z vseh strani. Otoci smo nemo in prestrašeno gledali, kako nam ogenj požira dom. Oče je bil v partizanih, mati pa aktivistka na dolžnostih. Da nas sosed na pravočasno rešila, bi tudi otroci zgoreli. Petčlanski družini je ostalo le tisto, kar je raslo na njivi. Okupator je zaslutil manever partizanskih enot in se je z nakradenim blagom hitro povlekel iz Metlike in celotnega Žumberka. Na pobudo Krajevne organizacije ZB

za vrednote NOB Metlika, v sodelovanju z občino Metlika, Mestno skupnostjo, Ljudsko knjižnico Metlika in Belokranjskim muzejem Metlika je 25. aprila potekala prireditev v počastitev dneva upora proti okupatorju, 80. obletnice požiga Metlike in okoliških vasi in praznika Mestne skupnosti Metlika. Prireditev Hudičev ples je bila dobro obiskana, srž kulturnega programa pa je bila predstavitev prej opisanih dogodkov v sliki in besedi, kar je dokumentirano podal dr. Božidar Flajšman.

Spomini živijo

*Kako ptica preleti nebo,
mladostna leta minejo.
Ostajajo spomini živi.*

*Na okupatorjev pogrom.
Na dom izropan in požgan,
na rodni kraj ves razdejan.
Na jok na stok nedolžnih ljudi,
ko gorela so mesta in vasi.
Hrabri domoljubi so umirali
za dom, za domovino, za svobodo.*

*Tisti, ki povzročili so strašno razdejanje in morijo,
želijo spremeniti zgodovino,
o spravi govorijo,
manipulirajo z resnico.
Z neresnico ne bojo se oprali.
Hlapci netenj sovraštva, podtikani in laži
radi bi nas spet delili.*

*Stopimo skupaj vsi resnicoljubni ljudje.
Za vedno obsodimo vsa človeka nevedna dejanja.
Ostanimo borci za mir, za sožitja med ljudmi.
Odrpte imamo prijateljske dlani
za vse dobronamerne, poštene ljudi.
Albina Tošeska*

DOGODKI Anton Šibelja - Stjenka

Zaznamovali 110. obletnico rojstva narodnega heroja

Zveza borcev za vrednote NOB Komen je zaznamovala 110. obletnico rojstva narodnega heroja Antona Šibelja - Stjenke s spominsko slovesnostjo, ki je potekala 21. aprila. Pospremili so jo praporščaki, Stjenkovi svojci, domačini iz vasi Tomačevica in drugi obiskovalci. Med njimi sta bila tudi komenski častni občan in nekdanji komenski župan, domačin Jožef Adamič, in sežanski častni občan, vojni veteran in lastnik lokavskega vojaškega muzeja Srečko Rože.

Delegacija komenske borčevske organizacije s predsednikom Damjanom Grmekom na čelu je položila venec na spominsko ploščo, ki so jo na Stjenkovi rojstni hiši domačije Pri Krkovih postavili 21. aprila 2014 ob stoti obletnici Stjenkovega rojstva. Komenski župan Erik Modic je kot slavnostni govornik poudaril, da so se naši predniki, med njimi tudi Anton Šibelja Stjenka, ki je bil leta 1949 razglašen za narodnega heroja, borili za svobodo, v kateri še danes živimo. Voditelj programa Uroš Simčič je orisal življenje neustrašnega in odločnega vojaškega vodje, ki se je rodil prav v času, ko se je svet že pripravljal na še eno nesmiselno svetovno morijo. Ta je globoko zarezala tudi v družino Stjenke. Oče Anton je bil vpoklican k vojakom in kmalu je na bojišču izgubil življenje. Mati Leopolda je morala sama skrbeti za številno družino, ki je bila za nameček še primorana v begunstvo.

Že ta najzgodnejša leta so izoblikovala trden in neupogljiv Stjenkov značaj. Stjenka je leta 1929 odpotoval k sestri v Trst, kjer se je izučil za ključavničarja in se zaposlil v ladjedelnici v Miljah. Leta 1935 je bil vpoklican v italijansko vojsko. Ker pa je bil že tretji sin, ki je služil

vojsko, so ga po šestih mesecih odpustili. Zaradi sodelovanja v delavskem gibanju in organizaciji TIGR so ga italijanske oblasti preganjale in večkrat tudi zaprle. Čeprav je bil nenehno pod nadzorom policije, je s pomočjo orožja iz prve svetovne vojne, ki ga je tudi sam zbiral in popravljaj, vojaško usposabljal kraško mladino. Leta 1941 se je pridružil narodnoosvobodilnemu boju in postal član Osvobodilne fronte. S skupino kraških mladeničev je po Krasu opravljaj sabotažne akcije proti okupatorju. Leta 1942 je bil vpoklican italijansko vojsko, a se je 26. junija 1942 pridružil Vipavski četi v spodnji Vipavski dolini. Avgusta istega leta je ustanovil Kraško četo in postal njen vodja. Kraška četa se je 1943 priključila Primorskemu odredu. Postal je poveljnik bataljona, zatem poveljnik 3. in 4. bataljona Kosovelove brigade in decembra 1943 namestnik poveljnika novega Južnoprimskega odreda. Vodil je več sabotažnih akcij, med katerimi je najbolj znan napad na motorizirano kolono 2. februarja

1944 v Dovcah. Maja 1944 je postal poveljnik Kosovelove brigade. Junija 1944 je bil ranjen med boji v Baški grapi in po okrevanju je postal poveljnik Dolomitskega odreda, ki je bil pozneje razformiran. Postal je vodja partizanskih delavnic IX. korpusa in dosegel čin majorja. Znan je bil tudi po svojih orožarskih izumih. Padel je pred koncem druge svetovne vojne, 1. aprila 1945 med bojem z Nemci nad Gačnikom v Gorenji Trebuši.

Poleg spominske plošče na rojstni hiši in vaškega doma v Tomačevici je po njem imenovana tudi planinska koča na Trstelu, v Komunju so mu postavili spomenik in je po njem poimenovana tudi osnovna šola. Na slovesnosti so se junaku z recitacijami poklonili učenci domače osnovne šole, v vaškem domu v Tomačevici pa so si obiskovalci lahko ogledali bogato razstavo o Stjenkovem življenju, ki sta jo postavili članici domačega društva Tomačevica Katica Del Bon in Irene Colja.

Olga Knez

■ DOGODKI 79. obletnica osvoboditve taborišč

Spominska slovesnost v Flossenbürgu

V nekdanjem koncentracijskem taborišču Flossenbürg na Bavarskem so 21. aprila pripravili spominsko slovesnost ob 79. obletnici osvoboditve taborišča. Prisotni so bili še trije preživeli taboriščniki, številni predstavniki političnega in kulturnega življenja Bavarske in potomci preživelih taboriščnikov. Slovesno-

mitt, je šlo okoli 100.000 taboriščnikov in 17.000 taboriščnic. Med njimi je bilo tudi 1217 Slovencev, od katerih jih je 527 umrlo.

Na spominski slovesnosti so govorili dr. Jorg Skriebeleit, direktor spominskega centra taborišča Flossenbürg, ki je med drugim sporočil, da so končno zaprli kamnolom, ki

Venca v spomin umrlim Slovincem so položili konzul Gregor Jovan (levo), Janez Alič (v sredini) in Janez Maršič (desno).

sti se je udeležila tudi delegacija ZZB NOB Slovenije, ki sta jo sestavljala član predsedstva in predsednik Koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja Janez Alič in član odbora Janez Maršič. Oba pa sta tudi sinova preživelih taboriščnikov iz taborišča v Flossenbürgu, Janeza Aliča in Alojza Maršiča.

Spominska slovesnost je v pravih zimskih razmerah s sneženjem potekala v šotoru na nekdanjem Appellplatzu (zbirnem mestu). Skozi taborišče, ki je znano po trpljenju taboriščnikov v kamnolomu, kjer so kopali tudi marmor za olimpijski stadion v Berlinu, in po izdelavi rezervnih delov za letala Messersch-

ga bodo vključili v spominski center, Karl Freller, direktor Bavarske spominske fundacije, Albert Furacker, finančni minister Bavarske, dr. Udo Hebel, direktor Univerze v Regensburgu in v imenu potomcev tretje generacije Youp Zwolschen iz Nizozemske. K jugoslovanski spominski plošči je poleg delegacije ZZB NOB Slovenije venec v imenu Republike Slovenije položil tudi konzul Gregor Jovan s slovenskega generalnega konzulata v Münchnu. Prireditelj je popestril nastop Trombone Quarteta orkestra Univerze iz Regensburga.

J.A.

■ DOGODKI

Dachau kraj spomina in opomina

Leta 1941 so bili v Dachau deportirani prvi slovenski zaporniki, registrirani delno kot avstrijski, delno pa kot jugoslovanski zaporniki. Šlo je za koroške Slovence. Večina Slovencev je v taborišče prišla leta 1943 po kapitulaciji Italije, druga skupina Slovencev pa je bila v taborišče Dachau deportirana neposredno iz italijanskih taborišč. Posebej težko je zaradi nepopolnih spisov ugotoviti število deportiranih Slovencev. Po podatkih Vide Dežlak Barič INZ naj bi približno 1800 Slovencev preživel in pa 1700 Slovencev, ki niso preživeli nečloveških razmer, ki so vladala v taborišču.

Od 29. aprila do 5. maja so v nekdanjem taborišču Dachau potekale spominske slovesnosti in komemoracije, posvečene žrtvam tistega krutega režima, ki je takrat vladal v Evropi.

Na pot poklona žrtvam smo se podali člani Skupnosti internirancev Dachau (SID), vsi sicer že druge generacije, vendar z veliko odgovornostjo in empatijo do naših dedov, ki so to kalvarijo doživeli, preživeli, premnogi pa so za vedno ostali na tujem.

Prva spominska slovesnost, ki smo se je udeležili, je potekala pri spomeniku, posvečenem žrtvam marša smrti. Vsako leto se zbere izjemno velika množica, ki z zanimanjem prisluhne govornikom, predvsem preživelim zapornikom. Tudi tokrat nas je s pozdravnim nagovorom pozdravil župan mesta Dachau Florian Hartmann. Zahvalil se za udeležbo uglednih gostov, častnemu predsedniku mednarodnega komiteja Dachau (CID) Abba Naoru, ki je tudi nagovoril navzoče. Govorniki so bili še predstavnik KZ Dora, Andreas Frose in pa mlada Francozinja Marine Charbonneau, prstovoljka protestantske cerkve v KZ Dachau. Z največjim zanimanjem v strogi tišini pa smo prisotni prisluhnili govornikom, ki sta marš smrti

Osrednja slovesnost v taborišču Dachau

doživela in preživela. Ob koncu slovesnosti smo člani SID prižgali svečke in se poklonili žrtvam marša smrti. Udeleženci komemoracije pri krematorijih smo se zatem udeležili osrednje slovesnosti, ki je potekala na Appellplatzu. Zvrstilo se je več govornikov: dr. Gabriele Hammermann, Karl Freller, Anna Stolz, Dominiq Bouelih, vsi po vrsti pa so opozarjali na geslo Nikoli več in pa na grozodejstva, ki se dogajajo v enainvajsetem stoletju. Po tem delu je sledilo polaganje ven-

cev. V imenu SID sva venec položila Vesna in Mitja Dobre, v imenu Republike Slovenije pa generalna konzulka Maša Šiftar in člana SID, Marjan Kocjančič in Anton Grosek. S tem dejanjem naša pot še ni bila sklenjena. Zapeljali smo še do Leitenberga, kjer je množično grobišče. Pri spominski plošči, ki je posvečena slovenskim žrtvam, smo prav tako položili venec in prižgali svečke in se z minuto molka poklonili pokojnikom.

Vesna Dobre, foto: Mitja Dobre

Delegacijo ZZB NOB Slovenije je v Dachau vodila Vesna Dobre, predsednica SID Dachau

■ DOGODKI

Spominske slovesnosti v Mauthausnu in Gusnu

4. maja so v nekdanjem koncentracijskem taborišču Gusen, zunanjem taborišču koncentracijskega taborišča Mauthausen, potekale spominske slovesnosti ob 79. obletnici osvoboditve. Tokrat je bilo še posebej slovesno, saj so komemoracijo prvič izvedli na novo odkupljenem zemljišču, kjer je bilo zborna mesto. Avstrijska država je lani odkupila večje zemljišče okoli nekdanjega kamnoloma, drobilnik kamenja, vrt, del zbornega mesta in dve baraki SS. Pod več kot meter debelim slojem so odkrili tlak nekdanjega Appellplatzu. Predstavniki avstrijskih oblasti in tudi predstavniki mednarodnih organizacij so v nagovorih izrazili svoja prič-

Slovenska delegacija in garda Slovenske vojske so položili venec k osrednjemu spomeniku na Appellplatzu v nekdanjem taborišču Mauthausen.

Namestnica slovenskega veleposlanika v Avstriji Barbara Kremžar (levo) je skupaj z delegacijo ZZB NOB Slovenije položila venec v nekdanjem koncentracijskem taborišču Gusen, podružnici taborišča Mauthausen.

kovanja in želje glede novega spominskega centra. Dr. Monika Kokalj Kočevar, članica mednarodnega taboriščnega odbora Mauthausen (CIM), je v imenu nekdanjega taboriščnika Dušana Stefančiča, častnega predsednika CIM, ki je preživel šest koncentracijskih taborišč, med drugim tudi Gusen I in Gusen II, prebrala njegovo razmišljanje: »Gusen sem zapustil junija 1945. Ko so me naložili na tovornjak, sem nazadnje usmeril svoj pogled na taborišče in Appellplatz in si prisegel, da se ne vrnem nikoli več. Ampak kot se dogaja, ko se o nečem zarečeš,

sem se vrnil že ob deseti obletnici osvoboditve, leta 1955. Taborišča ni bilo več, le ruševine, jourhaus, ostanki krematorija, stražni stolp in pokopališče. V naslednjih letih sem se še večkrat vrnil in vsakokrat razmišljal o življenju v taborišču in kaj vse sem preživel. Appellplatz, na katerem smo dolge ure stali, da se je število taboriščnikov ujemalo, prostor, od koder smo se odpravljali na delo in se zvečer vračali. Zdaj pa je isti Appellplatz prostor srečanja več generacij in spoštljivega spominjanja na vse, ki so tu trpeli. Naj bo Gusen, nekoč kraj nasilja,

zdaj prostor spominjanja in zaveze, ko se spomnimo vseh, ki so tu trpeli in ki nas opominjajo, da moramo z odgovornostjo vztrajati v zavezi NIKOLI VEČ.«

Delegacija ZZB za vrednote NOB na čelu z Janijem Aličem in namestnica slovenskega veleposlanika na Dunaju Barbara Kremžar sta položili venec pri slovenski in jugoslovanski plošči ter v krematoriju taborišča Gusen I. 5. maja 2024, prav na 79. obletnico osvoboditve taborišča Mauthausen, so se slovenski predstavniki ZZB za vrednote NOB udeležili osrednje komemoracije v nekdanjem kon-

centracijskem taborišču Mauthausen in skupaj z veleposlanikom Republike Slovenije v Avstriji Aleksandrom Geržino položili venec tudi na osrednjem kenotafu na zbornem mestu in pri slovenskem in jugoslovanskem spomeniku, pri spominski plošči koroškim Slovincem in pri plošči slovenskim talcem. Sodelovali so tudi gardisti Slovenske vojske ter praporščak ZZB. Na osrednji slovesnosti, ki se je udeležilo več kot 10.000 ljudi, je del mauthausenske prisega nekdanjih taboriščnikov v slovenskem jeziku povedal Filip Noel Geržina.

Dr. Monika Kokalj Kočevar

Predstavniki Slovenije na spominski slovesnosti v Mauthausnu.

VABILA

Mostec

V petek, 5. julija, ob 14. uri bomo ob dnevu borca v Rekreativnem centru Mostec pripravili tradicionalno srečanje borcev in privržencev vseh generacij, ki spoštujejo in ohranjajo vrednote narodnoosvobodilnega boja. Slavnostni govornik bo poslanec Državnega zbora Republike Slovenije Lenart Žavbi, udeležence pa bo nagovoril tudi župan Mestne občine Ljubljana Zoran Janković. Po krajšem kulturnem programu, v katerem bo nastopil tudi Partizanki pevski zbor, se bo nadaljevalo prijateljsko druženje.

Organizatorji: ZB NOB Šiška, ZB NOB Bežigrad, ZZB NOB Ljubljana

Ogenjca

Zadnjo nedeljo v juliju, 28. julija ob 11. uri vas vabimo, da se v osrčju mogočnih gozdov Velike gore – med Travno goro in Loškimi Potokom zberemo na mestu tragedije in počastimo spomin na šestnajst junaško padlih ranjencev in članov osebja partizanske bolnice Ogenjca. Slavnostni govornik bo predsednik ZZB za vrednote NOB Slovenije Marijan Križman.

Organizatorji spominske slovesnosti je Društvo za ohranitev spomina na partizansko bolnico Ogenjca, Travnik, Loški Potok. Dodatne informacije lahko dobite na telefonu 041 408 231.

Menina planina

Združenje borcev za vrednote NOB Zgornje Savinjske doline in sodelujoča združenja borcev Celja, Kamnika in Spodnje Savinjske doline vabijo na spominsko slovesnost ob 79. obletnici legendarnega preboja iz so-vražnikovega obroča na Menini planini in 80. obletnici osvoboditve Zgornje Savinjske doline.

Prireditve bo v soboto, 6. julija 2024, ob 11. uri pri Planinskem domu na Menini planini. Slavnostna govornica bo Andreja Katič, ministrica za pravosodje Republike Slovenije. V programu sodelujejo: Godba Zgornje Savinjske doline, Ženski pevski zbor Kulturnega društva Bočna, učenci Osnovne šole Frana Kocbeka Gornji Grad, prapori veteranskih organizacij, scenaristka prireditve je Mija Pilko, program bo povezovala Alenka Mozgan. Pred začetkom programa bo ob 10.50 položitev vencev pri spomeniku. Donatorji prireditve: občine Gornji Grad, Mozirje, Nazarje, Ljubno, Solčava.

Spominski pohod na Triglav

Združenje borcev za vrednote NOB Rado-vljica in odbor veteranskih organizacij –

Zveze veteranov vojne za Slovenijo, Zveze policijskih veteranskih društev SEVER ter Zveze Slovenskih častnikov – organizirajo 12. in 13. julija 38. jubilejni spominski pohod na Triglav, ki je posvečen Triglavu – simbolu slovenstva in patroljam, ki so se v boju za svobodo in neodvisnost povzpeli na vrh v letu 1944 in letu 1991. Pohod in zaključna prireditev predstavljata eno od osrednjih vsakoletnih domovinskih prireditev v Sloveniji.

Na pot se bo krenilo v petek, 12. julija, ob 6. uri z Rudnega polja. Zaključna prireditev s kulturnim programom bo v soboto, 13. julija ob 13. uri na Rudnem polju-Pokljuka. Slavnostni govornik bo Boštjan Poklukar, minister za notranje zadeve.

Nadlesk

Predsedstvo Združenja borcev za vrednote NOB Cerkljica s svojo krajevno organizacijo ZB Loška dolina in z drugimi organizatorji, pripravlja spominsko slovesnost ob 80. obletnici prvega partizanskega letališča Nadlesk, v soboto, 29. junija 2024, ob 11. uri. Slavnostni govornik bo minister za obrambo Marjan Šarec.

To letališče želimo širši slovenski javnosti predstaviti ne samo zaradi zavezniške pomoči slovenskim partizanskim enotam, temveč ga želimo osvetliti in poudariti njegov humanitaren pomen. V času od 21. julija 1944 do 10. septembra 1944 je bilo s tega letališča evakuiranih v zavezniške bolnišnice v Italiji 608 ranjencev in bolnikov, od teh 533 iz slovenskih in 75 iz hrvaških partizanskih enot. S tem bo ponovno zaživela v našem spominu akcija prenosa ranjencev, ki ga je opravil IX. Korpus NOVJ iz bolnišnice Franja in prenos ranjencev iz snežniških partizanskih bolnišnic, označenih tudi s kratko SVPB Snežnik.

Pišce

Združenje borcev za vrednote NOB Brežice, KO ZB Pišce in KS Pišce vabijo v soboto, 6. julija 2024, ob 18. uri v Pišce k spomeniku padlim borcem, na spominsko komemoracijo in osredno prireditev ob prazniku KS Pišce. V kulturnem programu bodo sodelovali člani Kulturnega društva Orlice Pišce. Pozdravni nagovor bo imel predsednik ZBV NOB Brežice Tadej Škof, slavnostni govornik pa bo poslanec Državnega zbora dr. Martin Premk. Slavnostnem delu prireditve sledi pogostitev in tovariško druženje.

SVOBODNA
B E S E D A

www.svobodnabeseda.si

KULTURA Dom kulture Velenje

Kajuh sem jaz!

Lani ob koncu Kajuhovega leta je bila v Domu kulture Velenje premierno uprizorjena predstava Kajuh sem jaz! v režiji Darka Nikolovskega in izvedbi igralk Inti Šraj. Monodrama nas popelje v svet pesnika in narodnega heroja Karla Destovnika - Kajuha. Ob pesmih dobimo vpogled v razmišljanje in doživljanje sveta tega velikega pesnika.

S predstavo ustvarjalci potujejo po Sloveniji, na ogled je bila že v številnih krajih, pred prvomajskimi prazniki so jo z velikim uspehom uprizorili tudi v Križu v Italiji, gostovali bodo še v Gorici. Predstava je nastala v neodvisni produkciji s podporo več kot 200 posameznikov, ki so projekt podprli z nakupom majice. Ob premieri so ustvarjalci izrazili željo, da predstavo pripeljejo v 38 slovenskih občin. Za to simbolno številko so se odločili zato, ker je bila edina Kajuhova pesniška zbirka v času njegovega življenja natisnjena v 38 izvodih. Kajuh je bil pesnik ljudstva in nagovarjal ga je s svojo humanostjo. V skladu s to dediščino si ustvarjalci prizadevajo, da bi bila predstava dostopna čim širšemu krogu občinstva. Po zaslugi nekaterih županov se ta vizija uresničuje. Organizatorji se namreč obračajo na občine in župane z željo, da prepoznajo umetniško vrednost Kajuhovega literarnega ustvarjanja ter s tem ohranjajo spomin na močne osebnosti naše zgodovine.

Na odru spremljajo mladega Kajuha nekaj trenutkov pred njegovo smrtjo, ko s pripovedjo o svojem življenju in pesmimi pred gledalce razprostira svoja razmišljanja, dileme in vrednote. Tako dobimo vpog-

Inti Šraj v vlogi Kajuha, foto: Peter Žagar

led v notranji svet mladega pesnika, domoljuba in partizana, ki se zaveda tako socialnih krivic v družbi kakor nujnosti odpora, a ga hkrati vodijo hrepenenje in vera v svobodo, pravičnejši svet in ljubezen. Avtor predstave in režiser Darko Nikolovski se zelo sodobno poklanja narodnemu heroju in pesniku, ki je danes, 80 let po svoji smrti, še vedno aktualen in tudi med mladimi zelo priljubljen. »Kajuhova zgodba je zgodba o posamezniku, ki se bori za pravičnejšo in humanejšo družbo, kar je danes spet zelo aktualno,« pravi Nikolovski.

Dejstvo, da mladega pesnika Kajuha interpretira ženska, je zelo zanimivo in učinkovito. Preobrazba igralk Inti Šraj v Kajuha je namreč tako popolna, da številni gledalci sploh ne opazijo, da v vlogi mladega, borbenega in po svobodi hrepenečega Kajuha nastopa ženska, saj mu je le z nekaj preobrazbe neverjetno podobna. Darko

Inti Šraj in Darko Nikolovski, foto: Črt Piksi

Nikolovski pravi, da je od samega začetka priprave scenarija v tej vlogi videl prav to igralko. Inti Šraj je mlada igralka in priznava, da se je vloge lotila brez predsodkov in z velikim spoštovanjem do pesnikove zapuščine. »Ženska interpretacija poudarja univerzalnost in sodobnost pesnikovega razmišljanja in vključuje vsakega posameznika in posameznico v razmišljanje o tem, kako zgraditi boljši in bolj pravičen svet,« pravi igralka in dodaja, da jo je pesnik prevzel s svojo preprostostjo, ki nagovarja različne plasti ljudi: »Njegove pesmi so polne življenjskega naboja in kljub težkim temam v bralcu vedno puščajo kanček upanja – vero v boljši jutri, boljši čas, boljši svet. Verjamem, da obstajajo zgodbe, ki morajo biti povedane. So del naše preteklosti in hkrati še danes del nas. Pripovedovanje teh zgodb celi rane, širi obzorja in razumevanje, še posebej pa je njihovo sporočilo izjemno aktualno tudi danes. Pripovedovanje zgodb omogoča prenos znanja, izkušenj in vrednot iz ene generacije v drugo ter pomaga pri oblikovanju identitete in kolektivnega spomina skupnosti,« dodaja Inti Šraj.

»Upava, da bodo lahko ljudje predstavo dojemali onkraj okvirov, v katerih je Kajuh deloval, in bodo sprevideali, da gre za univerzalno brezčasno zgodbo,« dodajata režiser in igralka. Glasbo za predstavo je prispeval Aljoša Saksida, pesmi pa sta zapela Združeni otroški pevski zbor Mali kraški kajuhovci in Tržaški partizanski pevski zbor Pinko Tomažič. Jožica Hribar

REPORTAŽA Bosna in Hercegovina

Bitka na Neretvi

Združenje borcev za vrednote NOB Škofja Loka je od 9. do 12. maja organiziralo izlet po Bosni in Hercegovini. Osrednji dogodek je bila udeležba na proslavi ob 81. obletnici bitke na Neretvi v Jablanici. Ta bitka je bila pozneje poimenovana tudi bitka za ranjence in je v zgodovino zapisana kot ena najbolj humanih bitk v drugi svetovni vojni. Vsi člani naše organizacije, Zveze borcev, smo imeli to misel napisano na enotnih majicah. Skupaj s praporščaki, ki so bili edini v tej vlogi na letošnji proslavi, smo med več tisoč udeleženci tega srečanja vzbudili veliko zanimanja.

Proslavo so organizirale Zveza antifašistov in borcev narodnoosvobodilne vojne in organizacije iz okolice Jablanice, ki spoštujejo tradicije

narodnoosvobodilnega boja. Proslava je potekala na spominski ploščadi pred muzejem. V bližini, pod muzejem, leži tudi replika podrtega mostu, ki so ga v četrti sovražni ofenzivi po Titovem taktičnem ukazu marca 1943 porušili. Ob ruševini so v eni noči naredili zasilen most iz lesa, preko katerega so rešili ranjence. Po tradicionalnem metanju nageljnov v Neretvo in polaganju vencev se je začel program z govori.

Po odhodu iz Jablanice smo proti večeru obiskali še spominski park v Mostarju, ki je tudi partizansko grobišče. Park leži na rahlo dvignjenem desnem bregu Neretve, od koder je lep pogled na skoraj ves Mostar. Park je delo znanega arhitekta, filozofa in umetnika Bogdana Bogdanovića. Končan je bil leta 1965 in

je bil verjetno najlepši v Jugoslaviji. Tu je bilo 810 nagrobnih kamnitih plošč s simbolnim pomenom izgubljene mladosti. Tu je našlo zadnji mir tudi 500 partizanov iz okolice Mostarja. Tudi tukaj smo položili venec naše organizacije in skupaj s praporščaki počastili spomin nanje. Med vojno od leta 1992 do 1995 je bil park poškodovan, po tem času pa je bil pogosto žrtev vandalizma. Najhujše poškodbe so bile povzročene leta 2022, ko so se poleg fizičnega uničenja pojavili tudi napisi, ki

skupaj z ustaškimi simboli in križi povečujejo fašizem. Park je zdaj na seznamu najbolj ogroženih spomenikov te vrste v Evropi.

Zadnji dan potovanja smo se čez Livanjskega polja in skozi Bosansko Grahovo odpeljali do Drvarja, kjer smo si ogledali Titovo pečino in Muzej 25. maja. Stavbe muzeja so popolnoma nove. Namen desanta na Drvar, 25. maja 1944 je bil uničenje Glavnega štaba NOV Jugoslavije. Po hudih bojih desant ni bil uspešen. V tem času so bile v Drvarju

tudi zavezniške misije. Po tej akciji ni bilo več večjih akcij z namenom uničenja Glavnega štaba NOV.

Pot smo nadaljevali skozi Liko, kje so bili vso pot vidni ostanki hrvaške ofenzive Nevihta. V bližini naselja Oštrtelj na cesti Drvar-Bosanski Petrovac je nad cesto ohranjen del ozkotirne železniške proge s kompozicijo, ki jo je vlekla lokomotiva Proleterka. Ta je leta 1942, v takratni Bihaški republiki, služila tudi Glavnemu štabu s Titom na čelu.

Srečo Rovšek

NAGRADNA KRIŽANKA

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si
do 15. julija 2024. Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

Izžrebani reševalci križanke iz
103. številke časopisa Svobodna beseda

1. Manja Iskrič
Petkovškovo nabrežje 23, 1000 Ljubljana
2. Mitja Hostnik
Bohorska ulica 1, 8290 Sevnica
3. Mirka Benčič
Pot na Kal 1, 6257 Pivka

Rešitve križanke:
AVTOSTRADA, MAUTHAUSEN, ALKA, BRINA, TIL, ZO, RTA, ELA PEROCI, RN, ELITIST, KIST, ŠK, TL, DACAR, ŠAPKA, SABLJA, ATENE, LAK, TRNJAN, EFA, RE, OH, UZ, ZNAČAJNEŽ, LIMB, BUR, KELA, NI, PREDOR, OTTA, PAV, SEDLIJANKE, JIZERA, SLAJA, AIR, ENOJEC.

Geslo: MAUTHAUSEN, LJUBELJ, TABORIŠČE, PREDOR.

SVOBODNA
B E S E D A je glasilo ZZB za vrednote NOB Slovenije za domoljubna, socialna, gospodarska, politična, zgodovinska in kulturna vprašanja doma in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Križman, predsednik
Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik), dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol, dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 322
elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Mirjam Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnik:
ZZB za vrednote NOB Slovenija, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

	VOJSKOVODJA SVEBOV V 1. STOLETJU PR.N.S., KI GA JE PREMAGAL CEZAR		MEHKA KOVINA (Na)	GESLO 1	VZDEVEK OLIVERJA MLAKARJA	NAŠA PEVKA PUŠLAR	SVOBODNA BESEDA	GORAN IVANIŠE-VIC	ŠKODIN TIP AVTA	AVSTRIJ. PISATELJ (FELIX, "BAMBI")
	NASPROTJE KATIONA						DOMAČA PTICA			
	INAČICA, VARIANTA						OFICIRKA			
	SOVJET. ATLETKA (MARIJA: IZ CRK: NIKITA)							TINE LOGAR VODA S TEŽKIM VODIKOM		
	NEKDANJI KANADSKI HOKEJIST (BOBBY)					RADIO-AKTIVNI ELEMENT (At)				
POZIMI CVETOČ OKRASNI GRMIČ, KATEREGA LISTE UPORABLJAJO ZA BOLEZNI OŽILJA	OBTRKANJE	UREJENOST: TUDI ŠOLSKA OCENA	IZUMRLA DRUŽINA MOGOČNIH PTIC TEKAČEV	VRSTA POSREDNE DAVŠČINE, DAC, TROŠARINA	NATAŠA LAČEN	ŠALA, DOVTIP	TELEVIZIJA			
						DESNA ROKA	PRIBITEK PRI MENJAVI DENARJA, AZIO			
GESLO 2							NOVINAR TVS (BOŠTJAN) AVS. REKA ANIŽA			
OJDIPOV SIN V GRŠKI MITOLOGIJ						MAJHEN KOVANEK MESTO V SRCU DAL MACIJE				SVOBODNA BESEDA
GLAS PRI IZLOČITVI PLINOV IZ ČREVESJA					ŠTANT					
					ANDREJ NAHTIGAL				NAROČNIK	INDIJANCI ANDSKIH GORSKIH VERIG IN ZAHODNIH OBAL JUŽNE AMERIKE
OSKAR KOGOJ		AMERIŠKI IGRALEC DIESEL (NI:VAN)	ANGLEŠKI PISATELJ FLEMING PRIPADNI CA ETE			ZAMENJAVNA, MENJA				
						KIDALEC				
GESLO 3							STANKO ARNOLD			
							POSLANKA JOVEVA		EDEN IN DRUGI	
ARGENTINSKA POLITIČARKA PERON					KITAJSKA CESARICA SADEŽ Z ZELENIM MESOM			POIMENOVALEC ONANIJE	LOJZE KOLMAN	DONENJE
										GENERAL AMBROŽIČ NOVLJAN
ITALIJANSKI PEVEC (AL)				BANJA AMERIŠKI REŽISER PECKINPAH		FRANČ. PISATELJ (ROMAIN)				
						LIJAK				
NICK NOLTE		CELOTA POSAMEZNIKOV EDVARD RUSJAN			NAŠA PEVKA PINTERIČ ŠTEFAN KOROŠEC				EUGENE IONESCO	
									IZVRSTEN ŠPORTNIK	
IJEKAVSKI GOVOR								GESLO 4		
KERAMICAR						NAŠ PISEC O NOB (IVAN)		RIBIŠKE VILICE, OSTVE		

OBLETNICA Dušan Munih - Darko (1)

100. obletnica rojstva narodnega heroja

Danica Taljat

Narodni heroj Dušan Munih Darko (Vojko) se je rodil 31. oktobra 1924 na Mostu na Soči, takrat Sv. Luciji. Izvira iz ugledne, dokaj premožne in v času italijanskega fašizma pa vse tja do konca druge svetovne vojne narodno izjemno zavedne tolminske družine. Dušanov oče, učitelj Jože Munih, se je leta 1922 poročil z Justino Munih iz bližnjega Drobočnika. Kmalu so se jima rodili trije otroci: Dušan, Cilko in Maruška. Jože Munih je bil ena osrednjih osebnosti takratnega kulturno-prosvetnega delovanja v Sveti Luciji, zasledimo pa ga tudi med člani ilegalnega Planinskega kluba Krpelj in med tigrovci. Ker je odkrito nasprotoval italijanskim oblastem in ni hotel sprejeti fašističnega šolskega sistema, je bil leta 1928 kot učitelj kazensko premeščen v Apulijo na jugu Italije. Mlada družina je poslednje dobro desetletje živela ločeno. Dušan je bil ves ta čas pri sorodnikih v Gorici, leta 1934 se je v Italiji

družini rodil sin Feodor, ob vrnitvi domov leta 1939 pa še hči Rožica. Vse to je oblikovalo izredno močno narodno zavednost poznejšega narodnega heroja Dušana Muniha. Temelji te narodne zavednosti so bili ustvarjeni v rodnem domu družine Jožeta in Justine Muniha. Čeprav je bil Dušan v najnežnejših otroških letih iztrgan iz rodne družine, je v tem času dobro desetletje odrasčal v prav tako zavedni primorski Gerželjevi družini, ki je to narodno zavednost naprej gojila in verjetno tudi nadgradila. Ko se je kot 15-letni mladenič malo pred izbruhom druge svetovne vojne vrnil v domače gnezdo, mu je bilo skupaj z drugimi družinskimi člani popolnoma jasno, kaj morajo narediti. Dušan je v tem času obiskoval realko v Gorici; celotna Munihova družina pa je bila med prvimi na Tolminskem, ki so z zbiranjem orožja, hrane in drugih potrebščin za partizane začeli delati za Osobodilno fronto. Dušan je bil z Mirkom Jeklinom tudi soustanovitelj prve partizanske ciklostilne tehnike na Tolminskem. 25. januarja 1943

je prostovoljno odšel v partizane in se pridružil Tolminski četi, s seboj pa odnesel 150 fašističnih uniform, ki so jih mladinci zaplenili v domači občinski zgradbi. Tri dni za njim sta v partizane odšla tudi brat Ciril in oče. Dušan, s partizanskim imenom Darko, je kmalu postal komisar Tolminske čete in že februarja vodil odmeven napad na karabinjersko postojanko v Drobočniku. Mladi sotovariši so se ob hudem odporu sovražnika umaknili, Darko pa je sam vdrl v vojašnico, nekaj Italijanov ustrelil, druge pa prisilil k predaji in izročitvi orožja. Za to akcijo je bil nagrajen: od Glavnega štaba partizanskih odredov Slovenije je

dobil novo puško Mauser. Darko je kmalu postal sekretar SKOJ v četi, ob ustanovitvi Gradnikove brigade pa je postal komandir minerske čete. Z njo je sodeloval pri rušenju dveh železniških mostov v Baški grapi. Sprejet je bil v KPS in maja 1943 je bil v Prodirh dodeljen prvi manjši skupini 12 borcev VOS na Primorskem, ki je imela nalogo, da ščiti aktiviste Osvobodilne fronte, odkriva izdajalce in izvaja tudi diverzantske akcije. Najprej je deloval na Goriškem in s skupino sotovarišev med drugim zavzel letališče v Gorici in uničil večje število letal, da ne bi prišla v nemške roke. Sodeloval je tudi v odmevni akciji,

v kateri so partizani tik pred nemškim zavzetjem Sv. Gore na varno v Ajdovščino odnesli oltarno sliko Matere božje. Po ustanovitvi 2. brigade VDV (Vojske državne varnosti) marca 1944 na Šentviški planoti je bil imenovan za komandanta sabotažnih skupin v Gorici in Trstu; tako je poleti 1944 istočasno zelo uspešno organiziral in vodil vse te skupine. Njegovi sotovariši so ga po vrsti opisovali kot zelo inteligentnega, domiselnega, tovariškega in zelo pogumnega. Njegova kurirka Marija Metlika, pozneje poročena Pavček, ga je v svojem govoru ob 50. obletnici njegova smrti opisala takole: »Tako velik in zrel je bil, tako lep in junaški, tako odločen in neomajen, a tudi dober in skromen! Za vsakogar je imel besedo, za vsakogar je skrbel, vsakega čakal, da se je vrnil iz akcije, bil je blag in dober in skrben z nami, kot da nam je oče in mati hkrati, zmeraj preprost in prepričljiv in ne komandant, ki mora ukazovati. Zato smo ga imeli radi.«

(nadaljevanje v prihodnji številki)

Dušan je bil z Mirkom Jeklinom tudi soustanovitelj prve partizanske ciklostilne tehnike na Tolminskem. 25. januarja 1943 je prostovoljno odšel v partizane in se pridružil Tolminski četi, s seboj pa odnesel 150 fašističnih uniform, ki so jih mladinci zaplenili v domači občinski zgradbi.

DOGODKI Minister Marjan Šarec

Spominska plošča generalu Maistru

Minister za obrambo Marjan Šarec je 31. maja v Przemyslu na Poljskem odkril spominsko ploščo generalu Rudolfu Maistru, in sicer na stavbi, v kateri je Maister deloval kot poveljnik podčastniške šole.

Delegacija, v kateri sta bila tudi državni sekretar Rudi Medved in načelnik Generalštaba Slovenske vojske generalpodpolkovnik Robert Glavaš, se je srečala tudi z namestnikom ministra za obrambo Nacionalne obrambe Republike Poljske Stanisławom Wziątekom. Še pred odkritjem spominske plošče so člani obeh delegacij obiskali Narodni muzej Przemysł, ki gosti razstavo o generalu Maistru. Lani novembra jo je tam postavil Vojaški muzej Slovenske vojske.

Postavitev spominske plošče generalu Rudolfu Maistru na stavbi, v kateri je deloval, je za Slovenijo, po

besedah ministra Šarca, izraz velikega spoštovanja mesta Przemysł in države Poljske ter hkrati velik poklon našemu rojaku. »V vaše mesto ga je leta 1908 pripeljala vztrajanje v slovenski narodnozavedni državi v avstro-ogrski vojski. To je bilo pravo in resnično domoljubje, ki je ena od gonilnih sil tako slovenskega kot poljskega naroda.«

Spomnil je, da prav letošnje leto zaznamujeta dve pomembni obletnici, povezani z generalom Maistrom – 150. obletnica njegovega rojstva in 90. obletnica njegove smrti. Vlada Republike Slovenije se je spominu nanj in v čast njegovim izjemnim zaslugam za slovenski narod poklonila z razglasitvijo leta 2024 za leto generala Rudolfa Maistra.

»Republika Slovenija je mlada država, vendar pa je naša vojaška tra-

dicija veliko daljša od obdobja samostojne državnosti in lastne vojske. Ponosni smo nanjo. Številni predstavniki slovenskega vojaštva so pustili pečat v

evropski vojaški zgodovini, med njimi je z zlatimi črkami zapisan general Rudolf Maister,« je še poudaril minister Šarec.

Današnji dogodek je, po besedah ministra, plod nekajletnih prizadevanj številnih posameznikov in institucij. Zahvalil se je oblastem v Przemyslu, Zvezi društev generala Maistra, Vojaškemu muzeju Slovenske vojske v okviru Direktorata za vojne veterane in vojaško dediščino ter Ministrstvu za zunanje in evropske zadeve z Veleposlaništvom Republike Slovenije v Varšavi ter obrambnemu atašeju Republike Slovenije na Poljskem kpbl. Gorazdu Bartolu. Priložnost je izkoristil tudi za ponovno zahvalo Poljski, ki je Sloveniji lansko poletje, ko smo se v naši državi spopadali s hudimi poplavami, takoj nesebično in v zelo velikem obsegu priskočila na pomoč.

Mors

PREJELI SMO

Nemški bunker

Poklicala nas je naša zvesta bralka Martina Wagner Košmelj iz Ljubljane. Pohvalila je časopis Svobodna beseda, obenem pa nas je prosila, da jo obiščemo, saj ima za Svobodno besedo, ki jo redno prebira, zanimivo zgodbo.

Čeprav je dopolnila že več kot 90 let in je pred časom imela velike težave z zdravjem, si je zdaj opomogla. Še vedno skrbi sama zase. Veliko bere, kot pravi, predvsem v dopoldanskem času, ureja vrt, najbolj pa je ponosna na svoje vrtnice, ki jih sama obrezuje. Spominja se dogodkov iz narodnoosvobodilnega boja in pomoči partizanom. Pomembno vlogo pri tem je odigral nemški bunker, ki danes žalostno propada.

Zapisala je: »Če se peljete iz Škofje Loke v Selško dolino, boste na Prap-

Zapuščen nemški bunker prerašča bršljan.

rotnem prišli do širokega zidanega mostu čez reko Soro. Na desni strani stoji še danes zapuščen in z bršljanom prerasel bunker. Tu so Nemci vse mimoidoče zasliševali, kam in zakaj potujejo. V glavnem pa so čuvali zidani most.

Zadnje dni januarja 1943 so fan-tje iz doline dobili poziv za nemško vojsko. Skoraj vsi so odšli v partizane, njihove družine pa so takoj izselili v Nemčijo. Druga skupina fantov je dobila poziv na nemško fronto takoj v začetku februarja 1943. Tudi ti so po skrivnih poteh odšli v partizane, med njimi je bil moj edini brat. Pripravljeni smo bili, da nas bodo preselili. S seboj je vsak lahko vzel eno vrečko stvari v skupni teži pet kilogramov. Vrečka je bila prehitro polna.

Na našo srečo pa februarja pre-

Martina Wagner Košmelj

selitev leta 1943 zaradi razbitih cest in porušeni mostov ni bila več mogoča. Tako smo z družinami ostali doma in še naprej pomagali partizanom. Tisto noč so namreč partizani kljub nemškemu bunkerju minirali most čez reko Soro na Praprotnem in v Dolenji vasi.

Med partizani je bil tudi poljski državljani s partizanskim imenom Tomo Polak, ki je pobegnil iz nemškega taborišča in se pridružil slovenskim državljanom. Bil je hudo ranjen in njegovi soborci so ga prinesli na travnik v bližini vasi Luša, kjer je umrl. Pokopali so ga z vojaškimi častmi. To omenja tudi Tone Svetina v svoji Ukani. Dolgo časa so na njegov grob hodili predstavniki poljske ambasade.

Na pročelju škofjeloške podružnične šole na Bukovici so 6. oktobra 1978 odkrili spominsko ploščo Poljaku, slovenskemu partizanu Tadeuszu Sadowskemu – Tomu, v slovenskem in poljskem jeziku. To je lepo opisano tudi v zborniku Selške doline Železne niti v številki 20 na strani 227.

V Ljubljani je na Litostrojski cesti obnovljen italijanski bunker. Lepo in prav bi bilo, da bi tudi Škofja Loka obnovila nemški bunker in ga obrnila pred propadanjem. Naj znanamci vedo, kaj se je med vojno dogajalo na naših tleh!

DOGODKI Brežiško borčevsko združenje

Po 15 letih z novim predsednikom

Člani Združenja borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja (ZBV NOB) Brežice so imeli 21. marca v gostilni Cetin na Mostecu letni zbor, ki je bil tokrat tudi volilni, saj se je od vodenja brežiškega združenja po 15 letih na sredini mandata poslovil Stane Preskar, ki ga je nasledil Tadej Škof.

Predsednik ZBV NOB Brežice Stane Preskar je predstavil delo združenja v letu 2023. Med drugim je omenil, da se število članov nenehno zmanjšuje, združenje je ob koncu leta štel 257 članic in članov, pri čemer jih je na novo sprejelo 19. Tudi lani so člani obiskali ostarele člane na domovih in v domu upokoencev Brežice, se udeležili številnih praznov. Izvedli

so pohod na relaciji Kerinov križ–Pišce. V muzeju na Sromljah, kjer je stalna zbirka o Kozjanskem odredu, ter pri spomenikih na Silovcu in Lastinah so gostili več kot 250 dijakov in njihovih profesorjev iz Gimnazije Brežice in SIC Brežice, Stane Preskar in Jožica Stajič sta jih seznanila z zgodovino tega območja. Izvedli so tudi predavanje za učence Osnovne šole Globoko pri spomeniku v gozdu Dobrava. Tudi sicer so na proslavah sodelovali s šolami iz občine (Brežice, Globoko, Bizeljško, Artiče, Glasbena šola Brežice). Redno so vzdrževali vseh 49 spomenikov in spominskih obeležij NOB v občini Brežice. Po Preskarjevih besedah občina Brežice zadnjih deset let

kljub vsem prošnjam ni povečala dela proračuna, ki je namenjen za veteranske in domoljubne organizacije: »Več kot 2400 evrov na občinskem razpisu ne moremo dobiti, kar je sramota,« je povedal. Zahvalil se je krajevnim skupnostim Globoko, Šentlenart, Zakot - Bukošek - Trnje, Jesenice na Dolenjskem, Velika Dolina in Cerklje ob Krki za donacijo sredstev iz javnih razpisov. Med nalogami za letos so tudi povečanje števila članstva, dajanje vse potrebne pomoči Mladim borcev Posavja (ko se bodo ustanovili), uresničitev pobude za postavitev spomenika tromeje, ki je predviden na brežiškem ozemlju ter bi označeval tromejo rajha, Kraljevine Italije in NDH, postavitev obvestilnih tabel v Krški vasi, Dobovi in Sloven-ski vasi, načrtujejo pa tudi razširitev pohoda po poteh Brežiške čete.

Stane Preskar se je nekaterim članom združenja zahvalil s podeljenimi priznanji. Najvišji priznanji združenja, plaketi, sta prejeli Ana Jerič in Marija Kaplan, prevzela sta ju sinova Jože Jerič in Bojan Kaplan. Med gosti so zbranim namenili besede brežiške podžupanja Mojca Florjanič, ki je tudi sama članica ZBV NOB Brežice ter je dolgoletno delovanje združenja na področju varovanja dediščine, ki so jo zapustili borci narodnoosvobodilnega boja, označila za neprecenljivo, Petar Raič v imenu zagrebškega in samoborskega protifašističnega združenja, predsednik ZBV NOB Krško Anton Petrovič, predsednica ZBV NOB Sevnica Vladka Blas in predstavnik OZVVS Brežice Meho Tokić.

Dolgoletni predsednik Stane Preskar je ključke pisarne simbolično predal novemu predsedniku Tadeju Škofu.

JUBILEJ

100 let Marije Zalar

Dolgoletna članica Združenja borcev za vrednote NOB Cerknica Marija Zalar, rojena Petrovič, je praznovala častitljivih 100 let. Zavedna Slovenka, rojena 19. junija 1924, izhaja iz številčne, zavedne partizanske družine. Na lastni

koži je izkusila vojne grozote, saj je bila zaradi sodelovanja s partizani zaprta v ljubljanskih zaporih na Povšetovi. Svojo zavednost je kljub trpljenju ohranila ter potrdila z dolgoletnim članstvom v naši organizaciji. Za njeno zvestobo se ji toplo zahvaljujemo ter ji ob visokem jubileju želimo vse najboljše. **Združenje borcev za vrednote NOB Cerknica**